

I. ÉVFOLYAM.

1892. Augusztus hó.

4. FÜZET.

# ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

HAVI SZAKLAP.

SZERKESZTI

**BOBULA JÁNOS.**

## SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

*F. F. Bpest.* Kéziratát — sajnálatunkra — nem tudtuk használni. Szerkesztőségünkben rendelkezésre áll. A tisztán személyi éllel bíró közleményeket — a mennyire csak tehetjük — kerülni óhajtjuk. Nomina sunt odiosa. — *Z. E. Bpest.* Palóczy Antal jeles munkatársunk tollából, még egész sorozata a városrendezési cikkeknek fog kikerülni. Legközelebb a Lipótváros kerül majd sorra. — *R. Gy. Kassa.* Szemlénk késésének az oka technikai akadályokban rejlett. Igyekezünk behozni a késést. — *T-i. Nagyvárad.* A kért példányok mentek. — *Ny. S. Bpest.* Reméljük, hogy tanulmány utjából visszatérve, valami érdekes dologgal ellátogat szemlénkhez is. — *R. G. Bpest.* Várjuk az érdekes közleményt. — *R. I. Bpest.* Örülünk, hogy egy véleményen van velünk. A »New-York«-ról szóló cikkek mindenfelé nagy feltűnést keltettek. A jövő számban befejezzük őket Quittner építészársunk replikájával. — *K. L. Bpest.* Ment.

## TARTALOM.

Festő- és szobrászművészeink. ( $\sqrt{x}$ ) — A szabadkai új kórház. Tervezte: Bobula János. (—*dia.*) (Képpel.) — Belvárosunk szabályozása. Irta: *Palóczy Antal.* (Két tervrajzzal.) — Színházi építkezéseink. Irta: *dr. Váli Béla.* — Hauszmann Alajos és a „New-York” — A lemergi kiállítás. (—*dia.*) — Egy érdekes könyv. — *Batai Gábertől.* — Pályázatok. — Vegyesek.

**BUDAPEST, 1892.**

AZ ORSZAGGYÜLÉSI ÉRTESITŐ KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁJA

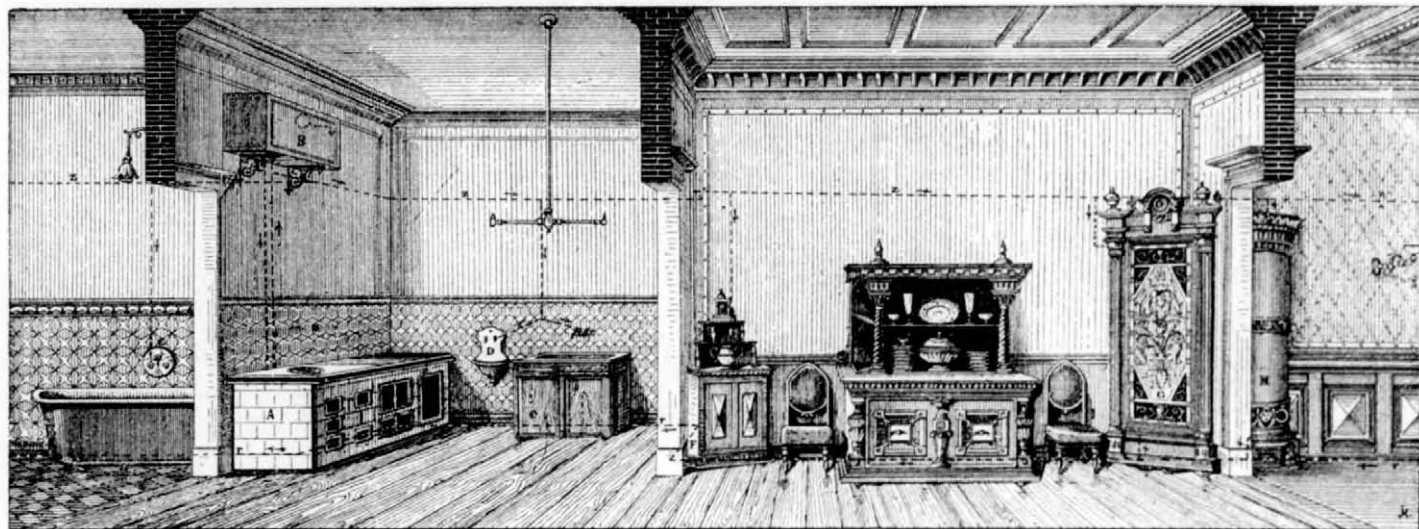
IV. ker., Granátos-utca 1. sz.

Egyes szám ára 50 kr. — Kapható CSILLAG tőzsdéjében, Andrássy-ut 1. szám.

# KNUTH KÁROLY

mérnök és gyáros.

**BUDAPEST, VII. ker. szövetség-utca 3. szám.**



**Jótállás mellett elvállal:** gáz- és vízvezetési berendezéseket, closetek, esatornázások bármely rendszerű, központi és helyi-fűtés és szellőztetések szivattyúk vízerőművi gépek, gőz, mosó, főző és konyhaszűrő, fertőtlenítő, szárító és fürdőberendezések és gőzfürdő készítését, városok, kastélyok, gyárak, bérházak stb. számára.

**Vállalkozik:** egészségügyi berendezések tervezésére és készítésére.

Tervek és költségvetések készséggel készíttetnek.

**Dusan felszerelt köögyagcső raktára.**

**Lauffen-frankfurti erőátvitel, 300 lóerő, 175 km. távolság, 88% hatásfok.**

**Villamvilágítási és erőátviteli telepek szakszerű kivitele.**

Összesen több mint 50.000 lóerőre berendezett telepek, köztük a világhírű 300 lóerőt 175 km. távolságra 5 mm. huzalon 88% hatásfok mellett átvivő lauffen-frankfurti telep.

— Gazdaságos és czélszerű akkumulátoros villamos vasutak. —

**BAK és SCHWARZENBERG**

mérnöki irodája

••••• A svájcezi Oerlikon gépgyár főképviselel. •••••

**BUDAPEST, Teréz-körut 3. szám.**

Vezetékek szakszerű szerelése tekintettel Budapest jövőendő villamvilágítására.

Saját mechanikai műhelyek  
Telephon 233. sz.

Saját mechanikai műhelyek  
elephon 233. sz.

## BIEHN JÁNOS

aszfalt-födéllemezek, elszigetelő lemezek, faczément-  
és vegyészeti kátrány-termékek gyára.

Iroda: Ferencz-körut 46. sz. Budapesten.

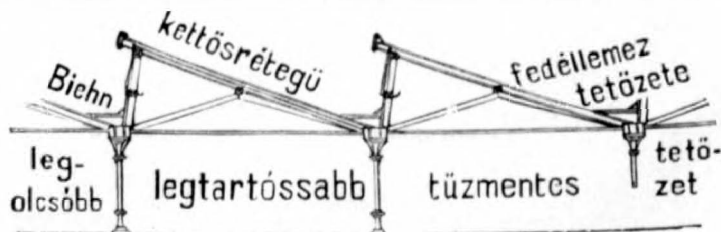
Gyár: Kispesten.

Elvállal **faczément-befödések készítését lapos tetőkön**

10 évi jótállás mellett. A faczément-tetők előnyei: absolute biztosságuk az esővíz, korom, por és hó behatolása ellen. Száraz és lehető legtükeletesebben kihasználható padláhelyiségek, egyenlő hőmérsékletűek, télen melegek, nyáron hűvösek. Legnagyobb tűzmentességük és biztosságuk viharok és jégeső ellen. Javítások és fentartási költségek kizárva, tehát olcsóbbak is mint minden más tetőzetek. Elvállal továbbá: *aszfaltozásokat, egyszerű és kettős rétegű födéllemez-befödéseket.*

Különlegességek: ➡ ruganyos aszfalt elszigetelő lemezek, aszfalt-csővek, carbolineum. ➡

Árjegyzéket és ismertető füzeteket ingyen és bérmentve küld.





# ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

<p>SZERKESZTŐSÉG: Budapest, IV., Dalszínház-utca 8., hová a kéziratok küldendők. MEGJELEN: MINDEN HÓ VÉGÉVEL.</p>	<p>HAVILAP. SZERKESZTŐ: BOBULA JÁNOS</p>	<p>ELŐFIZETÉS: Egész évre 8 frt. Félévre . 4 frt Negyed évre 2 frt. Hirdetéseket felvesz: ECKSTEIN BERNÁT Fürdő-utca 4.</p>
---	--	---

## FESTŐ- ÉS SZOBRÁSZ-MŰVÉSZEINK.

√x Nem ok nélkül vettük fel programunkba festő- és szobrász-művészeink ténykedését, mert meggyőződésünk az, hogy csak az az építészet tarthat igényt a tökéletességre, amely szolgálatába bírja állítani a festők és szobrászok működését.

Eddig, sajnos, sem az építészek — kevés kivétellel — sem pedig a festők és szobrászok nem járultak ahhoz hozzá, hogy egymást kiegészítsék és hogy a művészetet együtt kezeljék. Pedig el kell ismerni, hogy az építészek, a szobrászok és a festők csak akkor lesznek képesek, nagy, világ rászóló művet teremteni, hogy ha együtt alkotnak, együtt működnek és egymást kiegészítik.

Mert míg a tervező építész az emlékmű vonalait, és annak konstruktív részét megteremti, addig a szobrászművész hívatva van ezt a műemléket oly alakokkal ellátni, melyeken a fájdalom vagy az öröm megkövesüljön és örökre megtestesüljön; és a festőművész alkalmat nyer az alkalmazandó festői műveken az emberek legbensőbb gondolatait és érzületeit megtestesíteni, ugyancsak azokon a műemlékeken.

Csak akkor, ha ez a három művész együtt és öntudatosan működik, lehetséges az, hogy műveikből századok múltán is az utókor kiolvashatja ama kor gondolkodását és szellemét, és csak ilyen művekről lehet elmondani, hogy él bennük a nemzet.

A szobrászok és képirok mindig és minden korban a nagy építőmesterek alkotásainak stíljével együtt haladtak. Csak a jelen század látszik hanyatlani ez irányban.

Többé-kevésbé tapasztalhatjuk ezt mindenütt, de a legkirívóbb módon a gyorsan fejlődő városokban, ahol a művészet közönséges kézművességre süllyedt.

Az ilyen elszomorító jelenséget láthatjuk Budapesten is. A budapesti tervezők sem a nemzetet, sem annak haladását, de még a természetet sem tanulmányozták műveik alkotásánál.

Az a sok „tervező“, — nagyobbára idegen — akik Budapesten épületeket emeltek, összetévesztették a szellemi munkát a kézművességgel, mert oly művek alkotásához fogtak, melyeknél csak az értelem dominálhatott, mely utóbbival azonban ők nem rendelkeztek. De „műveiken“ — amint szokás mondani — az erkölcsi komolyság és technikai lelkiismeretesség tökéletesen elenyésztek. Legeklatásabb példáját ennek a budapesti köruton láthatjuk, ahol vadabbnál-vadabb alkotásokat lehet megbámulni. Ámbár az igazság érdekében be kell vallanunk, hogy az építetők maguk, akik a művészet iránt semmiféle érzékkel nem bírnak, legnagyobb részben maguk a bűnösök, mert ezek épületeiken az üres és pusztá látványosságot és a vizenyős pompát keresték, nem pedig a művészi eszmét. Ez volt az oka annak, hogy a tervezők üressége és művészi szegénységük az építetők által megörökítették. Ezek az építetők nem követeltek egyebet, mint felületes, túlterhelt pompájú gipsz díszítményeket és tízparancsolat formájú oromzatokat. Így keletkezett a modoros utánzóik egész serege és ezek már csak a barokk, a vad díszítményekben találhatták fel a „nemes művészet“ netovábbját.

A műemlék jellemvonását, amely becsét ezredévekre biztosíthatja, t. i. a nagyság ösztönét, az arányok érzését és a szépség ama nemének ízlését, mely az erőből származik, hiába keressük a budapesti körutakon.

Azt szoktuk tartani, hogy a művészek által kifejezett eszmék a kor eszméi. — Ha ez áll, akkor a mi korunknak nincsenek eszméi, mert műemlékeinken eszmék kifejezve nincsenek. Pedig hát a nemzetnek vannak eszméi, hanem nincsenek arra való művészei, akik ez eszméket kifejezni tudnák és bírnák.

Kivételt e tekintetben az ujonnan épülő országház sem képez. Mert utóvégre ki merné állítani, hogy avval a par excellence német stílussal, melyet az új országházon alkalmaztak, a magyar nemzet jellege, a magyar nép eszméi, a magyarság geniussal lenne kifejezve?

Ez nem fejezi ki a magyar nemzet jelen korának eszméjét — és csak a szélső szüleményének a kifolyása.

Nem tudni, vajjon az építészek művészi hanyatlása oka-e annak, hogy képrő- és szobrász-művészeink nem kultiválják az architektúrát. Hanem tény az, hogy a szobrászok és a festők nemcsak hogy nem simulnak az építészethez általában, hanem nem is komponálnak semmit maradandó műemlékek számára. Itt-ott egy szobor, egy mellképcske, portrait és néha szórványosan előforduló történelmi kép elkészítése, tökéletesen kielégíti szobrászaink és festőink ambícióját. Pedig nagy alkotásokat csak az építészettel karöltve létesíthetnének.

A nagyszabású műemlékek megfigyelésénél be kell vallanunk e tétel igazságát, mert, minél inkább fejlődtek és tért hódítottak a szépművészetek, annál jobban be kellett látni, hogy az építészetnek, mint egy kiegészítőként segédkezik a szobrászat, a festészet és csak így alkotnak együttesen nagy műveket.

A XVI. században leginkább jutott érvényre ez az irány, amikor a lángeszű NICCOLA PIRANO, ki nagy építőmester és kitűnő szobrász volt, az építészet szolgálatába állította a szobrászatot. Joggal mondják, hogy evvel a művészszel kezdődik a szépművészeti renaissance hajnala.

Mint nagy építőmester, ő és iskolája a szobrászatot az építészet alá rendelték és a régi világot, az új világgal összekötötték: a kereszténységet a hellenizmussal kibékítették.

Sienában a sok között legkiválóbb volt LORENZO MAITANI, ki az építészetet a szobrászattal egyesítette. Ő ez irányban sok építő mestert, kőfaragót, bronzöntőt, mozaik művészt és festőt igazgatott és egy céhbe

gyűjtött össze. ANDREA DA SANSOVINO szintén a közép-renaissance kor kimagasló szobrászai közt foglalt helyet, aki a márványt úgy kezelte, mintha engedékeny viasz lett volna. ANDREA PISANO fiórenczi szobrász a szobrászatot megint nemcsak az építészetnek, hanem a felemelkedett képírói művészeteknek is alárendelte.

Nem különben kiváló szolgálatokat tettek az építészetnek MANTEGNA, LIONARDO, VERONESE, TINTORETTO, TIZIANO és számos mások, míg végre a művészet mind a három ágazatában, úgy az építészet, valamint a szobrászat és a festészet terén, MICHEL ANGELO hatalmas alakját pillantjuk meg, aki képes volt, mint túlnyomólag szobrász-művész, az indulatoknak márványban kifejezést adni.

E korban valamennyi magasabb rendű művész egyúttal építőmester is volt; természetesen nem olyan építőmester, mint a mostaniak nálunk, akik azt sem tudják, hogy mi fán terem az építőművészet.

Ez az a kor, melyben a művészek vagy egyaránt tudták kezelni az építészetet, szobrászatot és a festészetet, vagy pedig kiegészítették egymást, megteremtette azt az általános olasz stílt, melyet egész Európa a magáénak ismert el és amelyről igazat kell adni azoknak, akik azt állítják, hogy minden hiánya dacára nem valószínű, hogy az olaszok által oly tüzetesen tanulmányozott s legfőbb mestereik által oly kiváló gonddal fejlesztett római építés alkalmazása valaha teljesen megszűnjék. És az is igaz, hogy minden olyan alkalommal, amidőn hatalmas, nagyszerű épületre lesz szükség, mely megfelel a gyakorlati céloknak, de egyidejűleg kiváló pompájával hatást gyakorol, hogy akkor az olasz építési mód legjobbnak fog találtatni.

Időközben keletkezhetik rossz izlés és a művészet terén graszálhat a divat is, amint azt már sokszor tapasztaltuk s ma Budapesten élünk ebben az áramlatban, — vagy lehetséges, hogy a felületességnek hódoló, az anyagi hasznot hajhászó, vagy pedig hamis ambícióját kielégíteni vágyó tervező építész elragadtatja magát a nyaktörő kötéláncos szerepére, hanem az olasz mesterek műveit soha sem fogja a világtérről leszorítani, — és lehetetlen, hogy a csúcsíves építés állandóan elfoglalhassa azt a helyet, mely Európa középületeiben megilleti a római építészetet.

Ezen a téren kell a mi szobrász- és festő-művészeinknek is helyet foglalni s



ha ezt teszik, akkor hazájukat és városait nagygyá teszik. Bologna, Ferrara, Brescia, Bergamo, Cremona és Verona városok nevezetességüket igazán csak a festőművészetnek köszönhetik. Flórenz híres freskóiról, mert itt gyakorolták ezt a művészetet és a flórenciek e műveikkel kifejezték az eszméket. A velenceiek megint az olajfestészetben voltak nagy mesterek.

Átalában a képírás alapjait, akár mondjuk hogy sem Piemont, sem Róma, sem Nápoly, hanem Umbria, Toskána és Velence adta meg a művelt világnak, mégis azt csak Olaszországnak köszönhetjük.

Nem akarunk vitatkozni azokkal, a kik azt állítják, hogy Róma saját gyermekei köréből nem mutathat fel kiváló művész mestert; azért nem akarunk vitatkozni, mert még is el kell ismerni, hogy IV. GYULA és X. LEÓ pápák alatt a művészek, az írók és a tudósok a pápa pártfogása mellett oda sereglettek és ezek a pápák előmozdították, hogy a művészek kifejthették tehetségeiket.

Nálunk, igaz, ez nincsen meg — és ez a körülmény bizonyára nagy akadályul szolgál a művészet haladásának.

Főpapjaink a helyett, hogy a művészet pártolása céljából palotákat építtetnének székhelyeiken és a fővárosban, hónapos szobákban laknak a konvencionális, illatos szállodákban; sőt voltak esetek, hogy ily hotelbeli kamrákban miséztek is. SAMASSA, Magyarország egyik leggazdagabb érseke, a kinek kötelessége volna az építőművészetet hivatalból pártolni, a helyett, hogy a fő- és székvárosban művészileg kivitt palotát építtetne, a legzajosabb kereskedelmi köruton vesz egy nyomoruságos, sötét bérházat, melyet valószínűleg „palotának“ fog elkeresztelni.

A kormány nem ad egy garast sem az építőművészetre mind ama számos nyilvános épületeinél, a melyeket emeltet, és csak arra tekint, hogy jól jövedelmező objektumot kapjon. Pedig kinek volna kötelessége első sorban a művészetet pártolni, mint annak, a kinek az módjában van, a kormánynak? Neki útmutatásul elől kellene járni.

Oly testületnek is mint a delegáció, vendégfogadóban kell üléseit tartani; — s valóban bámulni lehet, az államtudományok illetén profanizálását. Senkinek eszé ágában sincs, hogy megpenditse az eszmét, hogy e testület számára, ha szerény is, de legalább megfelelő épületet kellene emeltetni. A sok kónsul bizonyára építtetne

megfelelő épületeket, ha erre valaki, a ki erre hivatott, a kezdeményezést megtenné.

Sajnos, senkivel sem találkozunk e téren!

A társadalom többi rétegei a helyett, hogy a művészet fejlesztésével foglalkoznának, reá vetették magukat a jó tékonyság sportjára és úzik a nobilis koldulást nagy arányokban, kizsebelve egymásnak a pénzét csupa szereplési viszketegségből és fellármázva az inséget még a holtakból is, csak hogy szerepelhessenek. (Zárjel között felemlítjük, hogy ez a mánia annyira megy, hogy egyes vidékeken a falusi nép visszautasította az inség apostolai által kínálgatott segélyezést. Ott is akartak inséget csinálni a hol nem volt. Ez faktum!)

Nos, mind ezek a dolgok rideg tények, melyeket sem elvitatni, sem pedig eleszkamotálni nem lehet. Illusztrálhatnók állításainkat számos példával, de ez nem célunk ezuttal és ez alkalommal. E ténre csak akkor fogunk lépni, ha a helyzet nem változna meg.

Ez idő szerint csak felhívást akarunk intézni hazai szobrász és festő művészeinkhez, hogy tevékenységüket fejtsék ki az építészekkel közösen.

Ne törődjünk egyelőre a konvencionális bérházakat vásárló SAMASSÁKKAL, hűnyünk — szégyenkedve ugyan — szemet az olyan, „építőművészek“ és építőművészet tanárai (!) felett, mint STEINDL IMRE, a ki a helyett, hogy maga tervezne és jót építene tanítványai buzdítására, rozoga bérházakat vásároltat össze „auf die höchste Fruchtifizierung;“ — hanem álljunk össze, hogy a hazának szolgálatot tegyünk a szó nemesebb értelmében.

Első sorban is sorakoznunk kell, hogy a teendők iránt magunk közt legyünk tisztában. Azután a józan magyar közönséghez forduljunk, felvilágosítva őt feladatunk magasztos és hasznos voltáról, melynek teljesítésében kötelessége támogatni minket minden jó hazafiúnak. S mi hisszük, hogy a magyar nép józansága minket meg fog érteni s pártolásban fog részesíteni.

Meg kell magunkat értetni népünkkel, s ha ezt elértük, akkor minden magyar művésznek népével kell élni és folytonos érintkezésben maradni vele. Csak így és csak ezen az úton teremthetünk nemzeti művészetet, mely képes lesz kifejezni a nemzet és a kor eszméit. De mind ehhez szükséges, hogy ne csak házakat tervezünk, ne csak szobrokat tudjunk faragni

és ne csak képeket tudjunk festeni, hanem szükséges, hogy a nemzettel tudjunk érintkezni és beszélni.

A társadalmi téren bő érintkezési pontokat találunk és a beszélésre a nyilvánosság áll rendelkezésünkre.

Mi nem tehetjük fel, hogy magyar népünk meg ne hallgatna és meg nem ér-

tene minket, ha fogunk hozzá beszélni, ha irni fogunk neki.

Csak mind a kettőt meg kell tenni és pedig maguknak a művészeknek, legyenek azok akár építészek, akár szobrászok, akár pedig festők, mert „néma gyerekeknek a saját anyja sem tud eleget tenni.“

## A SZABADKAI ÚJ KÓRHÁZ.

Tervezte : BOBULA JÁNOS.

(—*dia.*) Szabadka város közönsége 1890-ben pályázatot írt ki, egy 160 beteg befogadási képességű közkórház terveinek beszerzésére.

A pályázatot rendkívül megnehezítette az, hogy a költségvetés meglőn szorítva. Még pedig az által, hogy ágyanként csak 1000 forint engedélyeztetett.

Így tehát a pályázóknak — ha realis tervet akartak alkotni — a 160,000 frtnyi összeg keretében kellett mozogniok.

Mindazonáltal számos figyelemreméltó terv érkezett be, úgy, hogy általában véve, a pályázat sikerültnek volt mondható.

Két díj volt kitűzve.

A másodikat H. GAAL ADORJÁN és KERESZTES ISTVÁN fiatal építészeink közös, igen sikerült terve nyerte meg, míg az első díjjal és a kivitellel BOBULA JÁNOS tervezete lőn kitüntetve.

Ezt a tervezetet mutatjuk be lapunk olvasóinak, közölvén egyszersmind madártávlati képét a kórház telepnek.

A Szabadka város közönsége által kijelölt telek, melyre építendő lesz az új közkórház, 32800 m<sup>2</sup> területtel bír.

A kórháznak a megkívánt ágy száma 160; ebből világosan látható, hogy az összterületből egy ágyra esik 200<sup>2</sup> mtrnyi terület.

Így tehát határozottan igen kedvezőnek mondható eme számarány, mert a legtöbb kórháznál azt látjuk, hogy az összterületből csak 50—60 m<sup>2</sup>, de sőt 40 m<sup>2</sup> is esik egy-egy ágyra, míg a párisi Lariboisiere kórház, mely 80 m<sup>2</sup> területet mutat fel ágyanként, már a nagy fényűzéssel berendezett kórházak közé számíttatik, természetesen csak a térre vonatkoztatva a „fényűzés“ kifejezést.

Eme nagy terület azonban korántsem

mondható feleslegesnek, mert Szabadkának, mint egy izmosodó, terjeszkedő és növekvő városnak, okvetlenül számot kell vetnie ama körülménnyel, hogy kórházát majd annak idején, lakosságának számához viszonyítva nagyobbítani kell. S ekkor fog kitűnni, hogy mennyivel előnyösebb a már meglévőhöz hozzáépíteni a szabadon hagyott területen, mint esetleg egy egész új telepet létesíteni.

Ezen körülményt tartva szem előtt, tervező már eleve úgy rendezte el a telepet, hogy az esetleges hozzáépítések minden további fennakadás vagy megzavarás nélkül történhessenek.

Nézzük a kórháznak főelrendezését:

Célszerűnek mutatkozott a telepnek főhomlokzatát a Sándori-út felé kifejteni, úgy, hogy a főbejárás onnan szolgálja. — Mint a tervekből kitűnik, tervező két féle megoldását mutatja be a kórház situációjának.

A B jelzésű situáció, teljesen megfelel azon követelményeknek, melyeket a párisi akadémia által a kórházak tanulmányozása céljából kiküldött bizottság, TENAN jelentéstele alapján megállapított.

T. i. mint igen kívánatos körülmény állapított meg, hogy a kórtermek fő tengelye keletről-nyugat felé rendeztessék, mivel így eléretik azon cél, hogy nyáron át az északi szél felfrissíti a termeket. Tehát a B jelzésű situációban így helyeztettek el a kórtermek.

Azonban tervező a 2 situatio közül nem ezen B alattit, hanem határozottan inkább az A alattit ajánlotta. Mert ámbár igaz, hogy ily elrendezésnél nyáron át frissebb levegő hozzájutása van lehetővé téve, mégis nem tartja ezt olyan előnynek, melyet ne kellene egy fontosabb hátrány elhárítása kedvéért feláldozni. Ezen



hátrány abban áll, hogy éppen ilyen elrendezésnél a termék határozottan kivannak téve az uralkodó széliránynak, ami pedig feltétlenül kerülendő és elhárítandó.

Ezen baj igen egyszerűen van megoldva az *A* alatti situációban, hol is a termék főtengelye észak-déli irányban van elhelyezve, s így a kórtermek nem lesznek az uralkodó szelektől igénybevéve.

Azonban az elhelyezési tervek bármelyike kivihető a további tervek alapján, mert az egyes pavillonok ugyanazok maradnak, csak 2 féle módon csoportosíthatók.

Most, miután láttuk az általános situációt, térjünk át azon szempontokra, melyek tervezőt vezették akkor, midőn azon építési systemát választotta, melyet éppen alkalmazott.

Ha figyelmesen átnézzük a kórházak fejlődéstörténetét, akkor azt fogjuk látni, hogy sok-sok évtizednek lassu tapasztalatai nyomán jutottunk arra az álláspontra, mely manapság megdönthetetlenül és elvitázhatatlanul legcélszerűbbnek és relative véve a legolcsóbbnak is bizonyult be. Értjük ez alatt azon álláspontot, melyet az egészségügy szakférfiai egybehangzóan elfoglalnak, midőn kimondták a kaszárnyaszerű kórházak feltétlen elvetendőségét, mint amelyek mintegy koncentrálják a betegeket és betegségeket; és midőn kimondták merev szabály gyanánt, hogy a kor és a higienia szempontjából teljesen megfelelő kórház nem is képzelhető másképpen, mint a pavillon rendszer alapján épült kórház, mely ellentétben amavval, éppen decentralizálja külön házakba és külön csoportokba a betegeket.

Igaz ugyan, hogy így absolute véve a dolgot, első pillanatra drágábbnak fog feltűnni az építkezés és így sokkal kevesebb lehet azon összeg, melyet az egyes épületek külső díszére fordíthatunk. De valamint nem szabad egy értékes belbecsésel bíró könyvnek bekötési tábláját néznünk, azonképen a kórházaknál is a belbecsét, a célszerűséget, a higienia követelményeinek való megfelelést kell mérlegelnünk és nem szabad nagy pretenziókat táplálnunk a külső kiképzést, az architectonikus díszítéseket illetőleg.

Mindazonáltal a tervező törekedett, — bár nagy követelményekkel szemben igen szűkre szabott pénzüsszeggel rendelkezett — a külső csínra is gondot fordítani és a tervezett nyers téglá burkolású épü-

letek valóban jól hatnak már meleg színöknél fogva is a szemlélőre, azonfelül még practikus szempontok is kényszerítették a nyers-tégla alkalmazására, nem lévén az ilyen épületeknél ama gyakori tatarozás, mely a vakolt épületeknél elkerülhetetlen.

A pavillon rendszernél szükséges, hogy azon épületek, melyek a kórtermeket fogadják magukba, egymással paralell legyenek elhelyezve, legalább is 10—12 méternyi távolban egymástól szabad hely hagyatván a levegő cirkálására.

Igen eltérők a vélemények azon fedett, oldalvást azonban nyílt folyosókat illetőleg, melyek az egyes pavillonokat egymással összekötik.

Egyrészt szükségesnek tartják alkalmazásukat, másrészt pedig elvetendőknek vélik.

Tervező szem előtt tartva, az ez időszertint általánosan legjobbnak elismert pavillon systemájú kórházat, melyet GROPIUS és SCHMIEDEN építészek építettek fel Friedrichshainban és mely, mint utánozandó példa állíttatott fel, nem alkalmazott ilyen fedett folyosókat. Ami azonban egyáltalában nem zárja ki azok alkalmazhatóságát akkor, midőn azoknak felállítása kívánatosnak találtatnék. A pavillonok úgy vannak elhelyezve, hogy a legnagyobb könnyűséggel köthetők össze folyosók által.

Lássuk az egyes pavillonok elhelyezését az *A* jelzésű situáció terven.

A főhomlokzat közepét, s egyszersmind legelejét is az igazgatósági épület képezi, hol a betegek felvétele is történik. Ettől jobbra és balra van egy-egy emeletes épület kórtermekkel, ezen emeletes pavillonok megett ismét egy-egy pavillon, de ezek már földszintesek. Az igazgatósági épület hátsó homlokzatához fordul egy kis kápolna. Ezzel szemben, körülbelől a centrumában a telepnek, nyert elhelyezést a gazdasági épület a konyhákkal. E mögött, a teleknek teljesen a tulsó oldalán a közút felé néző homlokzattal, fekszik a hullaház a mellék helyiségekkel.

A teleknek két legszélső sarkában a közút felé helyeztetek el az elmebajosok pavillonja és a ragályosak pavillonja. Ezen két utóbbinál éppen az mutatkozott célszerűnek, hogy mentől kijebb tolassanak a központtól.

A tapasztalás azt mutatta, hogy legcélszerűbbek, mivel legjobban megfelelnek a higienikus követelményeknek,

földszintes épületek. Kettő kivételével, ott, ahol takarékosági szempontból elkerülhetetlen volt az emeletes épület — alkalmaztuk is a földszintes pavillonokat. Vettek is lett volna ezen a helyen, mely mintegy kínálkozik a széjjelterjeszkedésre, nem földszintes pavillonokat tervezni.

Térjünk át már mostan a kórház belső kiképzésére.

Itt 3 dolog főleg olyan, mint amelyekre kiváló gond fordítandó, s mint amelyek szorgos tanulmány tárgyát kell hogy képezzék. Mert ezen 3 dolog képezi cardinális, sarkalatos részét azon tényezőknek, melyekről elmondhatjuk, hogy a higiéniai követelményeket teljesen kielégítik.

Ezen három tényező nem más, mint a fűtés, szellőzés és megvilágítás.

Tekintsük őket sorban.

Az összes létező kórházak talán egy tekintetben sem olyan annyira elütők egymástól, mint éppen a fűtés tekintetében. Ez onnan ered, mert rendkívül sokféle mód, sokféle systema áll rendelkezésünkre. És amely sokféle systema majdnem minden esetben legalább is körülbelőlegesen ugyan arra a végeredményre vezet. A tervező törekedett a sok jó systema közül a legjobbat, a legcélszerűbbet és legegészségesebbet kiválasztani.

Igen sok helyen köpenyes kályhák szolgáltatják a megkívántató melegmennyiséget, amely kályhák valahonnan a corridorról, vagy valamely más mellék-helyiségből lesznek fűtve. Ezeknek igen nagy hátránya az, hogy egyrészt a fűtőanyagoknak a felhordása által a helyiséget és a levegőt is határozottan fertőztetik, másrészt azonban, ha már egyszer a kályha fűlni kezd, nem áll hatalmunkban a hőnek egyenletes elterjedését jól szabályozni. S így a kórteremben, a kályha közelében elviselhetetlen lesz a hőség akkor, midőn a tőle legtávolabb eső helyen még egész hideg lesz a temperatura.

Azonfelül az ilyen kályha berendezés még maga után vonja egy másfajta szerkezet behozatalát is. Értjük ez alatt ugyanis a vízbefúvó készülékeket. T. i. a fűtésnek ezen módja rendkívül csökkent a kórterem páratartalmát, azaz kiszárítja a levegőt, ami éppen olyan hátrányos, mint a túlnedves lég. Már most, hogy a fűtés által felemészített pára-tartalmat pótolhassuk, a vízpulsió szerkezetet kell behoznunk, mely óráról-órára a fűtés által kiszárított levegőt felfrissíti, az által, hogy

finoman eloszlott víz permeteget szór széjjel a teremben.

Amint látjuk, a fűtésnek ezen módja, — ha eltekintünk a kezelés nehézségétől is, több kályha esetén — nem mondható éppen a legpraktikusabbnak és legegészségesebbnek.

Maradna hátra a víz és légfűtés, mint amelyek közül egyik választandó lenne.

Azt hisszük, hogy nem tévedünk, midőn habozás nélkül a vízfűtést választjuk a kettő közül.

Kezelés tekintetében semmi különbség sincs a kettő között, valamint nincs különbség a szolgáltatott melegmennyiség egyenletes eloszlása tekintetében sem. Mindkettő egyformán a pincében elhelyezett kemencétől nyeri melegét s így el van kerülve az épület és a betegeknek oly fontos, tiszta levegő befertőzése; mindkettő egyforma egyenletesen szolgáltatja a meleget és mindkettőnél egyenletesen osztható is el a hőmennyiség a csöveknek teljesen tetszésünk szerint való lerakása által. De egy dologban határozottan előnyt kell adnunk a vízfűtésnek a légfűtés felett és ez az, hogy míg a légfűtés szintúgy kiszárítja a levegőt, mint a kályhafűtés, addig a vízfűtés mellett a levegő pára tartalma legkevésbé sem csökken. S így ezt választva, el van kerülve a vízpulsió szerkezetek behozatala, ami a légfűtésnél elkerülhetetlen.

Tervező tehát a kórteremknél a vízfűtést hozta számításba, mivel egyenletes temperaturát, páratartalmu levegőt, tüzelőanyag megtakarítást, egyszerű kezelést és feltétlen tisztaságot biztosít számunkra.

Hat pavillonál, ott, ahol betegek nyerne elhelyezést, a pincében 2—2 kemencét tervezett, mivel a pavillonok mindegyike is 2 részre van osztva, a férfiak és nők osztályára. Így jobbnak tetszett minden osztályt külön fűteni.

A vízfűtésnél meg lehet adva a mód arra nézve is, hogy egyes helyiségeket, melyeket időnként fűteni nem akarunk, a fűtés elől el is zárhatunk, mi mindenesetre takarékosági szempontból fontos dolog. Azon épületek, melyek nem fogadnak magukba kórtermeket, természetesen egyszerű, közönséges kályhafűtést nyerne.

Térjünk már most át a szellőzés kérdésének megoldására.

Dr. RAUCHESS, kinek útasításai és ta.



pasztalatai nyomán lón a híres moszkvai St. Vladimir kórház felépítve, azt mondja egyik idevágó szakmúvében, „minden szellőzés közül legtöbbet ér a természetes szellőzés“ és ebben tökéletes igaza van, úgy, hogy ahol csak lehetséges, ott kerüljük el a mesterséges szellőztetést.

Minden esetre azonban előállhatnak oly körülmények, midőn a természetes szellőzés nem lesz lehetséges és az ilyen esetekre gondoskodnunk kell másfajta szellőzésről. Természetesen azon szellőzés lesz a legtökéletesebb, mely legjobban megközelíti a természetes szellőzést.

Ilyen szellőzés ez idő szerint egy van, mely ott, ahol nem teljességgel lehetetlen keresztülvinni, ott a legnagyobb következetességgel és egyszersmind a legnagyobb sikerrel alkalmaztatik is.

Ez a gerinc-szellőzés.

Lényege abban áll, hogy a kórterem mennyezetén és a tető gerincén át nyitattik út a levegőnek.

Magától értetődő dolog, hogy ez csak földszintes épületeknél vagy az emeletes épületek utolsó emeletén alkalmazható. A közbeeső emeleteknél már más fajta ventilációról kell gondoskodnunk.

A kórház emeletes épületei az első emeleten gerinc szellőzést nyertek, míg ugyanezen épületek földszinti kórtermei és helyiségei a közönségesen alkalmazott akna vagy csatorna szellőzést nyerik. Természetesen mindenütt kellőleg gondoskodva van, hogy az ilyen szellőző csatornák a helyiség nagyságához mérten kellő számban alkalmaztassanak.

A földszintes épületek közül kettő, még pedig a ragályosak és elmebajosak pavillonjai nem nyerhettek gerinc szellőzést, mint a másik 2 földszintes pavillon. Mert a dolog természetéből kifolyólag, úgy az elmebajosak, mint a ragályosak mindegyike számára külön beteg szoba tervezett, így előállott annak a szüksége, hogy a pavillon közepére egy corridor helyeztessék. Már most, ha gerinc szellőzés alkalmaztatik, úgy a corridort szellőznők, mivel éppen ez esik a gerinc alá s nem a termeket.

Itt tehát nem maradt egyéb hátra, mint ismét az akna szellőzést igénybe venni.

Úgy véljük, hogy itt a szellőzés kérdésénél említhetjük meg azon, a kórházaknál oly fontos körülményt, hogy hány köbméter levegő esik egy-egy emberre átlagban.

A szabadkai kórház beteg szobái és termei összesen és együttvéve 7164·24 m<sup>3</sup> légtérfogattal bírnak; így a 160 beteg közül egy-egyre esik 45 m<sup>3</sup> levegő. Ami igen kedvező számnak mondható, viszonyítva a többi kórházak átlagához. Ha pedig tekintjük, hogy átlag hány négy-szögméter esik egy-egy betegre a beteghelyiségek 1387·56 négy-szögméternyi területéből, úgy azt találjuk, hogy 9 négy-szögméter, ami szintén kedvező számnak mondható, tekintetbe véve, hogy igen gyakran 8, de sőt 7 négy-szögméter terület is szoktak egy-egy betegre számítani.

Vegyük már most a 3-ik tényezőt, a megvilágítást szemügyre.

Napfény és organikus élet elválaszthatatlan fogalmak előttünk. Olyan természetesnek tűnik föl, hogy egészségesnek és betegnek egyaránt, a lehető legnagyobb világosság szolgáltatassék. És szinte határozottan megrovás alá esik, ki nem ezen elvet tartja szem előtt egy kórház tervezése alkalmával.

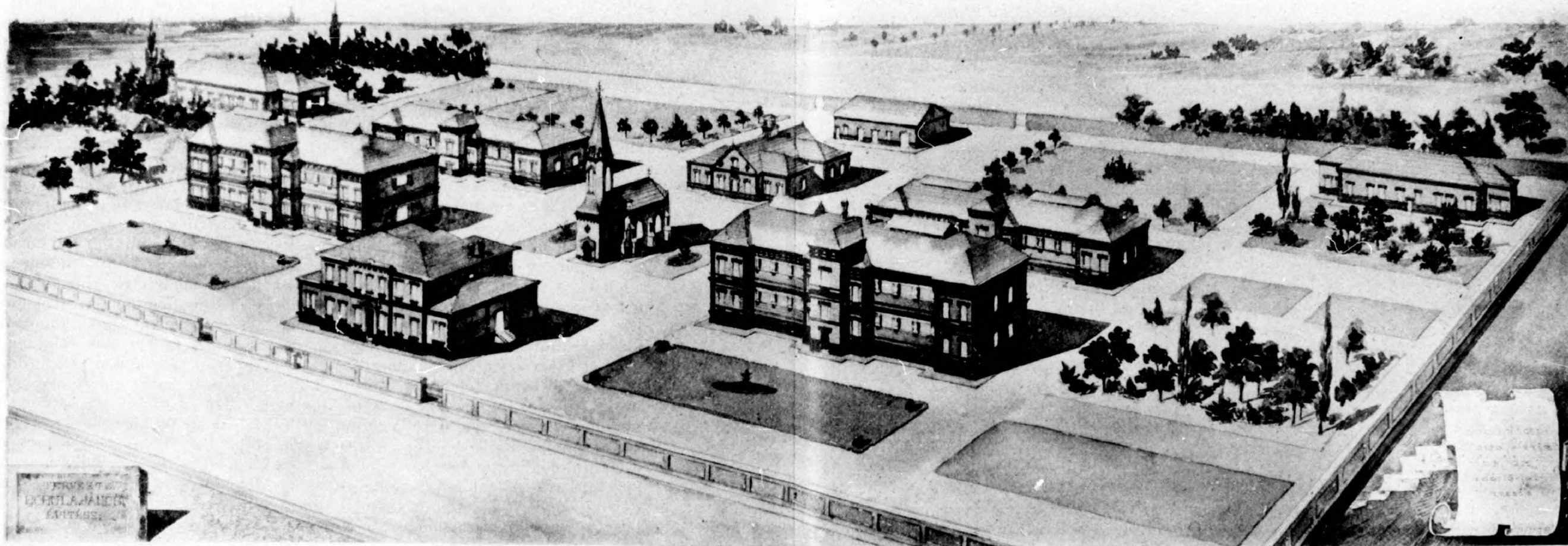
Egy, a napfény által megvilágított terem sokkal jobb levegőt mutat, mint egy indirect megvilágítású. Ezt pontos mérések bizonyítják, de kevés gondolkodás után magától is rájön az ember.

Bizonyára itt a legfontosabb szerepet a megvilágítás folytán előállott felmelegítés játsza, mindazonáltal magának a világosságnak is kell a tudomány mai álláspontja mellett egy bizonyos „desinficiáló“ erőt tulajdonítanunk. Amennyiben a fertőző anyagokat, mint könnyen felbontható, fizikai és chemiai tulajdonságokkal felruházott anyagokat tekintjük, melyek a napsugár hatása alatt megbomlanak.

Hő és világosság egy-ugyanazon elemi folyamatnak különböző nyilvánulásai. Kettőjük közül csak az elsőnek tudjuk valóban pozitív, megdönthetetlen hygieniai jelentőségét. Ha a másodikat is viszonyítva az emberi organismushoz akarjuk közelebbről megfigyelni, úgy a kettőnek fogalmát jól széjjel kell választanunk és mint világosságot, csak a szemünk vagy chemiai effectusok által kimutatható aether rezgéseket szabad tekintenünk.

Valószínűleg a jövő kor van hivatva azt tudományos alapon kimutatni, hogy a világosság direct hatása a test physiologiai változásaira, függ a sugarak mennyiségétől és tömegétől.

A főkérdés az lehet, vajjon észak-déli irányban világítsuk meg kórtermeinket, vagy kelet-nyugati irányban?



A SZABADKAI KÓRHÁZ.

Tervezte: BOBULA JÁNOS.



A vélemények megoszolnak pro és contra.

Mi célszerűbbnek, előnyösebbnek tartjuk a kelet-nyugati megvilágítást. Már csak azért is, mivel a komor téli és őszi hónapokban, midőn mindig legtöbb a betegek száma, észak-déli világítás esetén sötétes, komor, nyomasztó hangulatú termeket kapunk, míg a kelet-nyugati megvilágítás éltető, derült napsugaraival valóságos jótékonyosság a betegek kedélyhangulatára nézve.

Már rég időtől fogva törekedtek a szakemberek mennél nagyobb és mennél kiadóbb megvilágítását a kórtermeknek nyerni. Mert a világos termék határozottan üdítőleg hatnak a betegekre, míg a sötétes kórtermek hatása nyomasztó.

Ezért sokféle próbálgatás után abban állapodtak meg a szakférflak, hogy a kórtermek (ide nem számíttatnak a kisebb betegszobák) kétfelől való világítást nyerjenek. Legelső ilyen kórház a párisi Hópital St. Antoin volt.

A tervező is összesen 8 ilyen, nagy, 2 oldalt világított kórtermet hozott be, összesen 118 beteg elhelyezésére.

Ezen termeknél az ablak területszáma a termék területéhez viszonylik mint 1 az 5-höz. Tehát oly kedvező a szám arány, mint a híres párisi Lariboisier kórháznál.

Az egyes ablakok magassága 1.60 m, szélessége 2.00 m. Egy-egy teremre 6, vagy 7 ilyen nagy ablak jutott. Csak így volt lehetséges ama jó számarányt megkapni.

Ezen ablakok a padló szintétől 2.30 m magasságban vannak elhelyezve. Többféle indok vezérelte a tervezőt erre.

Tudvalevőleg egy kórteremben, — de egyáltalában bármely más helyiségben is, — a legrosszabb levegő réteg a legfelső. Közelfekvő dolog tehát, hogy ha mennél közelebb hozzuk az ablaknyílásokat a rossz levegőréteghez, annál könnyebben vagyunk képesek ezen rossz levegőt el is távolítani.

De nemesak ezen indító ok vezérelte tervezőt a magas elhelyezésű ablakokhoz, hanem egy még sokkal fontosabb. — T. i. a tapasztalás azt mutatja, hogy a közönséges, 1 méter magasságban elhelyezett ablakok nem bizonyultak célszerűeknek. Nem pedig azért, mert hermetice ablakokat nem igen vagyunk képesek elzárni és így a szemben fekvő ablakok között, 1 m. magasságban a padlószintől,

léghezam keletkezik, amely léghezam természetesen a betegeket veszi igénybe. Ezen léghezam nem kerülhető el, tehát igyekeznünk kell azt úgy szabályozni, hogy a betegekre nézve ártalmatlan legyen. Ezt pedig csak úgy érjük el, ha egy ember magasságon túl emeljük föl az ablak talpszínét.

Vegyük már most szemügyre az egyes kisebb betegszobák megvilágítását. Ezeknél nem alkalmaztunk emelt ablakokat, mert nem kell légvonattól tartanunk, lévén csak az egyik oldalán a szobának ablakok. Itt, ezen kisebb szobáknál az ablak és szoba terület közti számarány még sokkal kedvezőbb, mint a nagytermeknél.

Az ablakok természetesen, dupla zárást és redőnyöket nyernek, melyeknél fő gond az egyszerű kezelhetőségre fordítandó.

Perspektivikus képünk nyújtja a kórháztelepnek általános főnézetét a Sándori út felől. Előtérben, a középben az igazgatósági épület, ettől jobbra és balra a két emeletes pavillon. A középben emelkedik ki a kápolna karesú tornya és festői hatást kölcsönöz az egész ensemblének. Hát-térben látható a kép két szélén a ragályosak és elmebajosak pavillonja.

A többi pavillonok előnézetben nézve az emeletesek által eltakartatnak. Ezek oldalt nézve lesznek láthatók.

Az igazgatósági épület egy emeletes épületnek tervezetett. Földszintjének egyik oldalán elhelyezést nyert a gondnoki lakás, 3 szoba, cseléd-, fürdő-szoba, konyha, kamra és előszobából állván.

A kapualjban rögtön jobbra fordulva, jutunk, — a portás páholya előtt elhaladva — az elfogadó terembe, melyből directe a kórház felvételi irodájába lépünk. Hogy pedig a felvételért folyamodó fertőző betegek ne legyenek kénytelenek a többi folyamodókkal érintkezni, a felvételi iroda mellett egy külön, fertőzők számára való szoba rendeztetett el, melybe a felmenet directe a szabadból nyílik.

Az épületnek ugyanezen szárnyában van egy szolgáló lakás, állván szoba, konyha, kamrából.

A földszinten 3 árnyékszék teljesen megfelel a szükségleteknek.

Szemben a kapuval van a lépcsőház, mely a pincébe, I. emeletre és padlásra szolgáló lépcsőt foglalja magába.

Az első emeleten egy orvosi lakás nyert elhelyezést; 3 szobából, fürdő, cseléd-szobából, konyha, kamra, 2 árnyékszék s corridorból álló.

A pincében vana mosó-konyhája a 3 lakónak és 3 pincehelyiség is áll rendelkezésükre.

A pince 2-20 méter magas, a földszint helyiségei 3-80, s az első emelet helyiségei 4-00 méter magasságot nyertek.

A kápolna tornyának magassága 25.50 m. gerinczének magassága pedig 10.00 m. Legnagyobb hossza 15.-0 m legnagyobb szélessége 9.30 m. Maga a hajó 9.40 m. hosszú. Tehát nagysága megfelelő, a kórház nagyságához viszonyítva. A toronyba egy karzaton át jutunk, melyre egy kis falépcső vezet fel.

Szemészeti és szülészeti osztály pavilonját mutatja az igazgatósági épülettől jobbra álló emeletes épület. Program szerint 30 ágy szükségeltetik a szembajosoknál és 10 a szülészeti osztálynál.

A dolog természetéből kifolyólag helyzetett el a szülészeti osztály az épület földszintjén, míg a szemészeti osztály az emeletre került. A földszint jobb oldalán a következő helyiségek vannak. Rögtön a bejáratnál a szülészeti orvos számára van egy szoba; e mellett egy thea főző konyha. Ez után következik egy beteg szoba egy ágygyal, 11.15 m<sup>2</sup> területtel és 50.17 m<sup>3</sup> légtérfogattal. Az utána fekvő ápolói szoba belenyílik egy 22.04 m<sup>2</sup> területű és 99.00 m<sup>3</sup> légtérfogatú 3 ágyasbetegszobába. A corridor tulsó felén van a nagy 22.04 m<sup>2</sup> területű szülési terem. Ezt követi egy a corridort világító kis folyosó. Mely szomszédos 2 betegszobával; ezek mindegyike egy ágyat fogad magába, 10. 0<sup>3</sup> m<sup>2</sup> területű és 45.90 m<sup>3</sup> légtérfogatú. A kapuval szemben van egy 6.83 m hosszú üdülő terem, mely különösen a lábbadozó nők számára feltétlenül szükséges. Ezen nagy terem mellett 2 oldalt fekszik a korridor két világítója. A földszint baloldalán van 2 beteg szoba, az egyik három személyre, a másik egyre számítva, méreteik e szobáknak megegyeznek e fönt említett megfelelő szobákkal. Itt ezen az oldalon is szükséges, hogy a betegek felügyelet alatt álljanak és ezért ide a baba szobáján elhelyezve.

A szükséges 2 fürdő szoba is ide terveztetett. A 10 beteg rendelkezésére 4 árnyékszék áll. Ugyancsak itt a földszinten helyzetett el egy szolgálakás is (szoba, konyha, kamra, closet), és a bejárat balfelén egy másik orvos szoba, mely az első emeleten elhelyezett szemészeti osztály orvosa számára szolgálna. Fölmenve a lépcsőn, a szemészeti osztály helyiségeihez jutunk.

Ezen osztályban 15 férfi s 15 nő nyerne elhelyezést. A jobb oldalán az emeletnek vannak a férfiak egy 117.05 m<sup>2</sup> területű és 644.66 m<sup>3</sup> lég térfogatú teremben, mely teremnek legnagyobb magassága 6 m. Ugyanily nagyságú teremben, csak hogy a baloldalon, vannak a nők elhelyezve. Férfiak és nők, mindegyik a saját terme mellett egy-egy nagy fürdő szobát, thea konyhát és 2—2 árnyékszéket nyertek. A lépcsőtől jobbra és balra van egy-egy ápolói szoba, úgy, hogy az ápolók egy ablakon át folyton szemmel tarthatják betegeiket szobájukból is. A betegek fejjel a fal felé vannak fordítva, úgy, hogy a terem közepén szép nagy szabad tér támad. Szemben a lépcsővel van egy nagy műtét terem, mely szem-bajok operációjánál szükséges. Ettől jobbra s balra van egy-egy szoba külön betegek részére.

A beteg termek festése, tekintettel a betegek érzékeny szemére, gyenge kék vagy zöld színnel contempláltatott.

Az emeleti termeknél a gerinc szellőzést vettük föl, a földszintieknél pedig a közönséges akna szellőzést. A pincében elhelyezett 2 calorifer szolgáltatja a vízfűtéshez szükséges meleget.

Padlásra nem lévén szükség, legjobban úgy volt értékesíthető ezen térfogat, hogy növeltetett vele a kórterem légtérfogata.

Ezen pavillonnal correspondálóan van elhelyezve a bőr és bujakór osztály pavillonja.

Ide 40 ember, 20 férfi és 20 nő volt elhelyezendő.

Az épület földszintjén vannak a nők, az emeleten pedig a férfiak. Lássuk a földszintet.

Jobb oldalon a kapu mellett van egy ápolói szoba, melyből belátás nyílik a 10 nő számára számított nagy terembe (98.39<sup>2</sup> m terület, 442.75<sup>3</sup> m légtérfogattal). Ide tartozik egy fürdőszoba, thea kamra, 2 closet. — Azonfelül a női betegek részére egy nappali üdülő terem. A földszint bal oldalán meg vannak 10 nő számára ugyanezen helyiségek, csak a nappali üdülő helyett itten egy szolgálakás vétetett föl. Az emeletnek 2 oldala teljesen ugyanaz.

A lépcsővel szemben van a férfiak számára egy nagy üdülő terem.

Jobb oldalon van 2 külön szoba. Az egyik 29.16<sup>3</sup> m légtérfogattal, a másik 35.55<sup>3</sup> méterrel.

A 10 férfi számára szolgáló nagy te-



rem  $98.39^2 m$  területű,  $532.58^3 m$  légtér-fogatú és  $6 m$  magas.

A nagy terem mellett van egy nagy fürdőszoba, ápolói szoba, thea kamra és 2 closet. Az emelet baloldalán ugyanezen és ugyanilyen nagyságú helyiségek helyeztek el. Fűtés, világítás és szellőzési viszonyok ugyanazok maradnak mint a szem és szülészeti pavillonnál.

Ezen pavillon mögött helyeztetett el a sebészeti osztály pavillonja.

Ez földszintes épület, 24 ágyat kell magába fogadnia, 12 férfival és 12 nővel. Szemben a lépcsővel van a nagy műtét terem, ettől jobbra s balra egy-egy izolált szoba  $9.03^2 m$  területtel,  $40.50^3 m$  légtér-fogattal.

A kaputól jobbra van egy ápolói szoba, ebből be lehet tekinteni a 12 nőt magába fogadó nagy terembe. Ezen nagy terem mellett van egy nagy fürdőszoba, egy thea konyha, 2 closet és egy kisebb műtét terem. A földszint baloldalán van a 12 férfi osztálya ugyanazon és ugyanolyan helyiségekkel mint a női osztály, csak azon különbség lévén, hogy a kisebb műtét terem helyébe egy gyógyszer-tár lett elhelyezve. A gyógyszer-tár mellett egy kis laboratórium is van, mi a fürdőszobának úgyis nagy dimenzióit csökkenti. A gyógyszer-tár azért lett idehelyezve, mert így körülbelül a közepére esik a telepnek s így mindenünnen egyformán lesz hozzáférhető.

Fűtési, szellőzési, világítási viszonyok maradnak a fentiek.

Ezen pavillonnal correspondeál a belgyógyászati osztály pavillonja.

Földszintes pavillon, 12 férfi és 12 nő befogadására. Szemben a kapuval van egy nagy orvosi rendelő terem. A jobb oldali részét a pavillonnak 2 külön szoba; a 12 nő számára szolgáló  $98.39^2 m$  területű és  $532.58^3 m$  légtér-fogatú nagy terem és az ahhoz tartozó ápolói-, fürdő-, theaszobák s 2 closet foglalják el. A baloldalon 12 férfinak számított  $91.35^2 m$  területű,  $500.90^3 m$  légtér-fogatú nagy terem van, a hozzája szükséges ápolói és fürdőszobával, thea kamrával és 2 closettel. Ezen felül itten még egy szolgáló lakás is helyeztetett el, (szoba, konyha, kamra, closet) természetesen a hátsó homlokzat felé szóló kijárással.

Fűtés, szellőzés, világítás mint fönnebb.

A kápolna mögött fekszik a főző és mosókonyha épülete.

Földszintes épület, melyben a főző és ruhamosó helyiségek applikáltattak.

A főzőkonyha egy nagy  $71.04^2 m$  területű helyiség, mely mellett egy tálaló helyiség is terveztetett. A konyha mellett van egy kézi éléstár és egy konyhaeszköz mosogató konyha, melyből rögtön egy helyiség nyílik, ahol a konyha eszközök nyernek elhelyezést; innen folytatólagosan jutunk azon kamrába, hol az evőeszközök vannak.

A konyha másik felén van a szakácsnő szobája, a cselédleányok szobája és 2 closet.

Az épület másik részét képezik a mosókonyha és mellékhelyiségei. Maga a mosókonyha  $71.04^2 m$  területű. Van mellette külön mángorló, külön ruhatár helyiség; a fertőző betegek ruhái számára desinficiáló kamra; a telep szolgaszemélyzete számára fürdőszoba.

A mosókonyhából felhúzó szolgál a felemelt padlásra, mely mint szárító helyiség szerepel. Az épület közepén van a nagy kürtő, mely a mosó- és főző-konyha tüzelőhelyeit szolgálja.

A telep egyik szélső sarkában nyert elhelyezést az elmebajos osztály pavillonja.

Földszintes épület, melynek program szerint 10 beteget kell magába fogadnia. Fölvétetett azonban 12 betegszoba, a  $9.00^2 m$  területtel és  $36 m^3$  légtér-fogattal, úgy hogy az elmebajosok mindegyikére jut egy-egy külön szoba, mely szobák ablakai a padlószintől  $1.80 m$  magasán vannak elhelyezve, természetesen, hogy az ablakok folyvást össze ne zúzassanak, másrészt, hogy a betegek ki ne ugorhassanak celláikból. Ezenkívül 2 thea konyha, 2 closet, 2 ápolói szoba és egy orvosszoba állítatott be, mint okvetlen szükséges helyiségek.

Ezen beteghelyiségeknél nem volt szükséges, de lehetetlen is lett volna a gerinc szellőzést alkalmazni. Tehát a közönséges csatorna systema lett keresztül vive.

A fűtés centralis vízfűtés és a pincében elhelyezett 2 calorifer szolgáltatja a szükséges hőmennyiséget.

A telep másik szélső sarkában fekszik a ragályos osztály pavillonja.

Földszintes épület, 10 beteg számára kívántatott. Tervező azonban 12 beteg számára vette fel ezen épületet, mely különben szórul-szóra megegyezik úgy nagyságra, mint helyiségei mennyiségére és minőségére nézve az előbb leírt elmebajos pavillonnal.

Egyedüli különbség csak azon csekélységben van, hogy itt nincsenek felmagasított ablakok, hanem rendes, közönséges dimenziójúak.

A telep legszélső épülete a hullaház.

Földszintes épület, melyben egy doktori szoba, egy boncterem (51·80<sup>2</sup> m), hullakamra és koporsó-raktár foglalnak helyet. Ezen helyiségek a főhomlokzat felé nyílnak, míg az alacsonyabb hátsó homlokzat felé a fa- és szénraktárak, istálló, kocsiszín, kocsis szoba és két árnyékszék helyeztetek el.

Az előző helyiségek 3·50 m magasak, míg az utóbbiakra elegendő 3 m magasság is.

Miután így az egyes épületeket leírtuk volt, röviden recapitulálhatjuk, hogy nemcsak meg lőn feelve a program követelményeinek, hanem a költségvetés keretén belül több is újítatott, mint amennyi követelve volt.

A tervek 1:100 arányban vitettek ki. Részletes előmért és a szabadkai árviszonyoknak megfelelő költségvetés csatlakozik hozzájuk.

## BELVÁROSUNK SZABÁLYOZÁSA.

Irta: PALÓCZI ANTAL.

Fő- és székvárosunk szabályozásának részletes fejtegetését a belvárossal kezdjük meg és pedig egyrészt azért, mert annak útfelosztása, úthálózatának ma i térképében, még a félszázad előtti Pest város térképének változatlan mintája áll előttünk, másrészt pedig azért, mert épen az utolsó időben tért hódítani látszott ama eszme, melyet nyilvánosan mi hirdettünk először, hogy immár a belvárosnak szabályozása felette sürgős és elődázhatlan.

Belvárosunkat a Deák-utca, a Károly-, Muzeum- és Vámház-körútak, valamint a Duna partja határolják és pedig, mint azt már előbb jellemeztük, oly módon, hogy a határoló külvárosokkal szerves útkapcsolat — a Hatvani- és Kecskeméti-utcai irányok kivételével — fenn nem áll.

Nemcsak hogy az úthálózat emigy a külső környezettel csaknem minden szerves kapcsolat hiányával bir, a belváros belső úthálózata önmagában nézve, úgy szólván összefüggéstelen útdarabokból állónak látszik.

Belvárosunk felosztásával mi sem vagyunk és voltunk szerencsésebbek, mint más régibb keletű városok. A házesoportoknak rendszertelen — a véletlen okozta — egymásmellé illesztését szemléljük itt, sőt örülhetünk még annak, hogy az egyes utcák szélességei nálunk olyanok, mint ily belső városmagban ritkán szokott lenni. Mert oly keskeny 2—3 méteres, zeg-zugos

sikátorok — mint pld. Becsben és másutt tapasztalhatni — nálunk nincsenek.\*)

Ha az utcák átlagos nehézségei tekintetében jobbak az állapotok, mintsem az másutt lenni szokott, másrészt ez öröklött úthálózatban, e felosztásban mindama mozzanatok hiányoznak, melyek a régi várost érdekessé, széppé, emlékeztetessé teszik.

Belvárosunk felosztásában és alakjában semmi jelentőséges csoport vagy alkotás nincsen, semmi jellegző eszme, vagy emlékezetes sajátosság; nincsen abban bármi irányban jellemzően feltűnő térképzés, vagy valami kizárólag saját — kiemelkedő összkép, összbenyomás, valami előkelő és domináló központ; szóval hiányzik e felosztásban minden művészi érzék, minden művészi ihlet hagyománya, hiányzik az idők változandóságának ellentálló régiség vagy műemlék, a milyenekért másutt kegyelettel őrzik a rendezetlenséget is.

Csupán rendszertelenséget, összefüggéstelenséget — tervszerűtlen összevisszaságot tár fel a belvárosi térkép.

S fájdalom, azon túl kell tennünk magunkat, mert oly emlékezetes és hagyományos régiségekkel itten, városunkat többé fel nem fogjuk ékesíthetni; és e

\*) Talán épen azért teremtünk ma ilyeneket, — a Zöldfa-, Himző-utcák közti új sikátor — hogy legyen utódainknak alkalmuk hamisítatlan középkori remiscenciákon gyönyörködni!?



miatt különösen, fő- és székvárosunk mindig csak mint újabb kor városa fog szerepelni.

Városunknak az újabb korú városok sorába való igtatását pedig negálja annak középkori, rendszertelen felosztása.

Igy tehát úgy vagyunk, hogy nem létezően régi emlékeink, régi műalkotásaink a belvárosban — annak középkori felosztásának fenntartása minden történelmi alapot nélkülözi; hogy pedig ismét belvárosunk modern, új városnak tekinthessék, annak útját állja a középkorra emlékeztető felosztása. Választásunk itt nincs.

Mint hogy régi műemlékeket ma ide nem varázsolhatunk, nem marad más hátra, mint kiküszöbölni annak felosztásában a középkori reminiscenciákat, illetőleg annak rendszertelen úthálózata az, mely most modern fogalmak szerint újjáalakítandó.

De vizsgáljuk részletesen, miért állja modern város létesítésének útját a belváros mai úthálózata; mert hisz felesleges feszegetni azt, hogy oly régi épületekkel nem rendelkezünk a belvárosban, melyek historikus, avagy művészi értékkel kiválva, sérthetlenséget diktálnának.

A modern város felosztásánál az első követelményt képezi: a forgalom és annak kielégítésére szolgáló utak megállapítása. Ennek következtében kell, hogy legalább néhány főútirány szelje át az egész városi területet, avagy annak egyes önálló részeit.

Kell tehát a belvárosban, hogy keletről-nyugatra, északról-délre egy vagy néhány útirány e városrészen haladjon át teljesen.

E feltétlen semmikép sem teszen eleget a mai úthálózat.

A belváros külső kerületei, csak rövid összefüggéstelen útszakaszok által vannak, belső maggal összekapcsolva és a térképben, úgy mint a természetben, össze kell keresni azokat az útrészeket, melyeken át határról-határra juthatni. Nincs egyetlenegy út sem, mely a belváros keleti és nyugoti — még pedig a hosszabb — határait egymással direkt — nevezetes kerülő nélkül — összekapcsolná. Mindenki tapasztalhatta, mily kerülőket kell megtennie, ha pl. a Múzeum környékétől a belvároson át a Ferenc-József-rakpartra igyekszik, vagy pedig ha a Károly-körútról a Corsóra akarná útját venni a belvároson át.

Éjszokról délfelé van két útirány, mely

az iménti feltételnek — annyira amennyire — megfelel. Ezek elseje képez némi csekély megszakítással ily áthaladó irányt, az a vonal t. i., mely a Bécsi-, Koronaherceg-, Egyetem- és Kecskeméti-utcák által van képezve. Sőt ez még egyik város kerületből a másikba is átvíszel.

Ez útvonalban csíráját látjuk a nagyváros szükségelte főútiránynak; ez képezhetné nagyobb szabású és a fő- és székváros méltóságának megfelelő avenuet, ha az végig a Kecskeméti-utca szélességében és szakadatlanul haladó ív alakban szabályoztatnák. Ennek létesíthetése végett, nemcsak a Barátok-terének tervben lévő szabályozásának végrehajtását kellene foganatosítani, hanem kiszélesbíteni kellene az Egyetem-utcát, valamint a Koronaherceg-utcát is, de különösen a Szervita-tért elzáró Teleki-féle háznak hátrább helyezését kellene eszközölni.

Csak a belvárosban magában halad keresztül a másik éjszak-déli útirány — a Váci-utca a Lipót-utcával. Hogy ez áthaladó irány ma épen nem érvényesül, annak ez útvonal közepén a régi városház mellett előforduló szűkítés az oka. A Kigyó-es Kalap-utcák közötti szűkítésnek megszüntetése által, a Lipót-utca a Váci-utcának folytatásaként fogna érvényre juthatni.

A most felemlítettteken kívül, ha rendre vizsgáljuk a belváros utcáit, úgy végig csak is útdarabokat lehet találni, melyek egyenkint jelentőség nélküli pontokról elindulva — ép oly alárendelt helyen megtörnek, megakadnak, hogy más rövidebb vagy hosszabb, de szintén jelentőség nélküli útdarabnak adjanak helyet.

A belvárosi utcáknak ez az akadékos, darabos vezetése oka annak, hogy ott forgalmi — üzleti életről, szó nem lehet; hogy azok kiválasztva és eltorlaszolva lévén a nagyobb közlekedés iránya elől, el is kerültetnek, hogy azok forgalmi élet nélküliek, holtak.

És ezt a káros hatást elősegíti belvárosi felosztásunk az a hátrányos tulajdonsága is, hogy ház és telek csoportjai aránytalanul nagyok.

Mily aránytalanságok léteznek e tekintetben, jó lesz egy kicsit közelebbről tekinteni.

A belvárosban, mint általában minden város belső centrumában lak- és üzleti céloknak szolgáló épületek foglalnak he-

lyet — a nyilvános középületeken kívül. Gyárépületek, családi vagy munkás házak ott, a telek magas értékénél fogva onnan már előzetesen ki vannak zárva.

Az ily üzleti- és lak célokra megfelelő telek csoportokra nézve mint legelőnyösebb nagyság  $120\text{ m} \times 60\text{ m}$ ; azaz:  $7200\text{ m}^2$  területű csoportok ajánlatnak, mint középértékek újabbkorú város tervezések részére.

Az üzleti célokra szánt házesoportjaink Váci- és Koronaherceg-utcák között és pedig a Kristóftér — és Korona-utától határolt körülbelül  $7800\text{ m}^2$ , innen a Zsibárus-utcaig már  $10.000\text{ m}^2$  a Zsibárus-utca és Kigyó-utca közötti csoport pedig  $21.000\text{ m}^2$  tesz, tehát utóbbi már háromszoros a ajánlott közepes nagyságnak. E csoport azért a Harisbazár és a párisi ház által, hogy üzleti értelmének megfelelőhessen 3 csoportra lett felosztva, s ezzel tényleg igazolást találnak a fenti méretek.

A Koronaherceg-, Zsibárus-, Granátos- és Hatvani-utcák közti házesoport is  $15.000\text{ m}^2$ -nél nagyobb, s mert a két átjáró ház nincs üzleti forgalomra kényelmesen berendezve, annak csak két oldalát lehet teljesen üzleti célokra alkalmasnak találni. A hatvani-utcai házesoportok is  $15.000\text{ m}^2$  felül nagyok, miért ezek is csak részben szolgálnak az üzleti forgalomnak.

S nem-e egyenesen az üzleti forgalom akadályai: az Újvilág-utca és Károly-körút közötti majd  $300\text{ m}$  hosszú  $21.000\text{ m}^2$ -nél nagyobb házesoport; avagy: a Magyar-utca és Múzeum-körút közötti  $350\text{ m}$  hosszú és keskeny,  $17.000\text{ m}^2$  tevő házesoport? S mily óriási házesoportok vannak még itt? A gróf Károlyi-, Magyar- és Kecskeméti utcák közti csoport plane  $50.000\text{ m}^2$ , melynek felét a Károlyi palotája és kertje foglalja el. Az egyetemi csoport  $17.000\text{ m}^2$ , a mellette lévő, hol a zálogház van,  $18.500\text{ m}^2$ , az új városházat befoglaló csoport  $20.000\text{ m}^2$ . Ott a Molnár-utca és Ferenc-József rakpart közti  $250\text{ m}$  hosszú  $18.000\text{ m}^2$ -es házesoport.

Mindezek, a mennyire alkalmatlanok a beépítésre, úgy akadályozzák az úthálózat kiegészítését, annak szükséges kifejléséts megakasztják a forgalmat. Csak képzeljünk, mi ez mind  $350\text{ m}$  hosszúságban egy-egy út!

E szerint tehát belvárosunk óriási nagyságú házesoportjai egyenesen meg-

akadályozói annak, hogy ott üzleti — elárúsítási-forgalom — kifejlődhessék, — a boltok — kirakatok itt terjeszkedhessenek.

Pedig e célnak szolgál rendszeren a város belső magja, centruma. Az üzleti forgalomnak legtermészetesebb helye a város középpontja, mert ott torlódik össze a sokaság. A lakosság szereti azt, ha szükségelendőit egy helyen tudja válogatni, kiszemelni; — a használati és fényüzési árucikkeket nem veszi a közönség egyes — elvétele — előforduló boltok — és üzletekben, hanem ott szokta azokat vásárolni, a hol oly üzletek halmozódva vannak, mert látni és összehasonlítani is kíván.

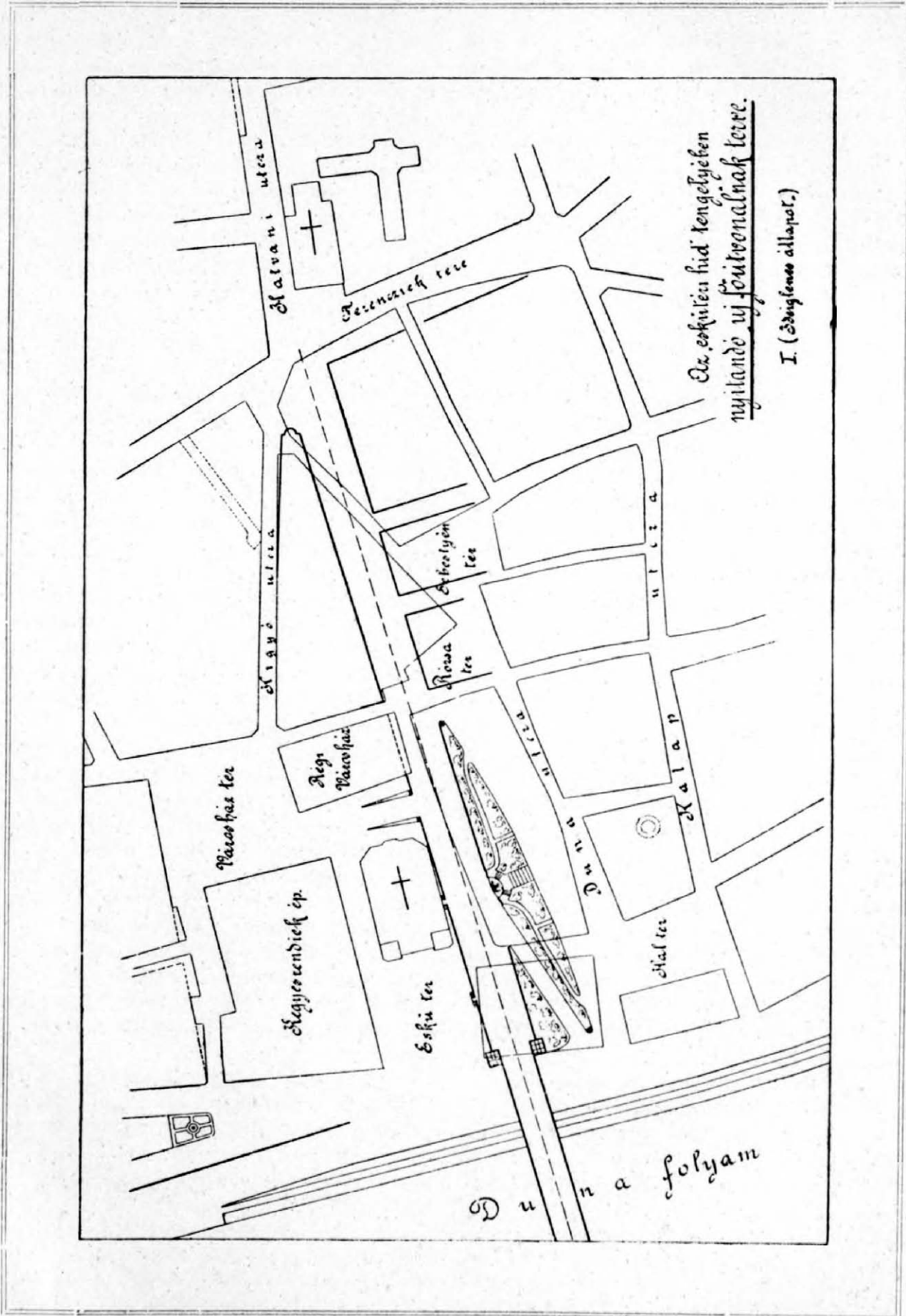
Nálunk ez az üzleti forgalom a belvárosnak csak néhány és a helyi situációból eleve kijelölt utcákban foglalt helyet, és pedig lakossága mai számarányának mérvéhez képest, ki nem elégitő terjedelemben. Mint üzleti utcák azok szerepelnek, melyeket a forgalom közvetítésére, a fentiek értelmében is megfelelőknek találtuk. A Koronaherceg-utca, a Váciutcaival — és közöttük lévő utcák képezik az egyik üzleti csoportot, a másikat a Hatvani-utca, a harmadikat az Egyetem- és a Kecskeméti-utcák adják. Ez említett helyeken túl csak a közvetlen szomszédság vesz az üzleti forgalom hullámzásában még némi részt, de azontúl üzleti forgalom a belváros belsejében nincsen: annak periferiáján van csak; mint a főközlekedési utereken.

A miatt, hogy az üzleti forgalomnak, mint kívánatos — tágabb tért adjunk a belvárosban, okvetlen szükséges ezeket a túlnagy — és e miatt üzleti célokra teljesen alkalmatlan, házesoportokat felaprózni; kisebb csoportokra szétosztani. Az úthálózatot sűrűbbé kell tenni, csak úgy fogjuk azt a kívánatos állapotot előidézni, hogy az üzleti forgalom megfelelő kiterjesztését találja.

S ott van még egy nagy akadály — a  $42.000\text{ m}^2$  területet elfoglaló Károly-kaszárnya csoportja. Ez nemcsak nagyságával van útban, hanem különösen a Váci-körúttól szemben való fekvésével a sugár-szerű utképzésnek akadály.

Kívánatos pedig, hogy a Váci-körút, legalább hasonló módon, mint a Baross- és Üllői-utak a Kecskeméti-utca által, a belváros belsejével álljon közvetlen kapcsolatban, s azért a Váci-körútról a Károly kaszárnya telkén keresztül oly úthosszabbítás volna fektetendő, mely legalább a fent-









említett Koronaherceg- és Egyetem-utcák által képezte nagy avenue-be betorkolna.

Igy volna aztán a belváros valóban a főváros középpontja, mert annak belsejébe éjszokról-délre a Váci-körút, keletről-nyugatra a Kerepesi-út — és délről-éjszakra a Baross- és Üllői-utak vezetnének nemcsak, hanem a Hatvani-utcának az eskütéri hidon való átvezetésével a Duna jobbparti város is ide foglaltatnék, miáltal a középpontja a fő- és székváros csak a Duna mindkét partján érvényesülne.

A félmillió városnak kicsi a mai belváros területe, a jobbparti város érintett csatolásával, a székes főváros első épülete — a királyi residencia — is a város középpontján, és nem félreeső helyen — fogna lenni.

Mindezek szerint, tehát első teendő volna: a belvárosban a mai forgalom számára a fentérintett utakat kiképezni. És ezt nem érhetjük el azáltal, ha a meglevő útirányok szélesbítését — esetleges építkezések alkalmából — csak idővel eszközöltetjük, hanem fel kell ölelnie a szabályzási tervnek az egész belvárost, mert a forgalmi követelmények kielégítéséig új útirányok megalkotásán kívül, az oda elhelyezendő nyilvános középületeknek is megfelelő építési telkek biztosítandók.

De nem szabad a belváros szabályozásával abból a szűk látkörű és kisszerű felfogásból kiindulni, mint a hogy történt pl. a Ferenc-József rakpart kiépítésénél. Akkor a főváros széles területet hódított el a Duna folyamától, melyet csak azért, hogy vállalata jövedelmezzen, végig házhelyekre osztott fel és adott el. Nem vette tekintetbe azok kérését, indokolását, kik magasabb — és ma tudjuk helyesb — szempontból, e terület nagyobb részének szabadon hagyását, szélesebb út és sétány célokra való felhasználását ajánlották. Nem szabadna továbbá, az egyenes megállapított szabályozási tervnek végrehajtása alkalmával attól minduntalan eltérni, és pl. a már nagyobb szélességben tervezett utakat — ismét szűkíteni, avagy teljesen elejteni, — amint azt különösen az utóbbi időkben is, műszaki felsőbb hatóságunk gyakorlatba hozta. Ilyen, pl. a budai Gyorskocsi-utca szélességének apasztása, ilyen a vámház és a központi vásárcsarnok közti útmegállapítás érdekes his-

tóriája,\*) ilyen most a Lógodi-utca keskenyítése, a Palota-utcának mint Budai-körútnak 10 öl szélesre való redukálása! De hogy belvárosunknál maradjunk a példákkal, fel kell hoznunk a Papnövelde- és Főherceg Sándor-utcákat összekötő, s mulhatlanul szükséges útnak egyszerű elhagyását, dacára, hogy tervezve volt, s dacára, hogy annak tervezése idejében a helyszínen alig volt még akadály. Ki ne ütköznék meg, a Múzeum körúton a nemzeti múzeummal szemközt szintén csak újabb időben létesített és helytelenül tört szabályozási vonalon, — melynek következtében a múzeum kerítését is tört vonalban kellett vezetni; a Magyar-, a Kecskeméti-, a Szerb-utcák szabályozási vonalainak ki-be ugrásain; stb. . .

Bővebben fejtettük és tárgyaltuk már azokat az egyéb okokat is, melyek miatt a belváros egész területének szabályozása elodázhatlan szükségét képez, fővárosunk jövő fejlődésének biztosítása végett — és erre nézve az egész belvárost felölelő tervjavaslatot is készítettünk el.

Több szaktársunk is foglalkozott e feladattal, — mindenkinél a kiindulási pontot képezi a Hatvani-utca összeköttetése a tervezett „eskütéri“ híddal, és e mellett kiterjednek az új városház méltó elhelyezésére.

Míg e nem hivatalos tervezetek a belváros szabályozását, s pedig helyesen, az előreláthatólag emelendő új középületek elhelyezésével együtt tárgyalják, addig a főv. közmunka tanács terve, csak az eskütéri híd felé irányuló új útvonal megállapításával foglalkozik, nem öleli és nem veszi fel megoldásának keretébe, a szükségkép odatartozandó középületek elhelyezési kérdését is. Nem lehet a belváros szabályozását csak a szűk határok között helyesen eszközölni; szükséges, hogy a Hatvani-utca és Eskütéri híd összeköttetése, előbb az egész úthálózatba beillesztessék, s ha a kellő összefüggés létesített, csak akkor dolgozhatók ki a részletes meghatározások.

Jelen alkalommal is így akarunk eljárni. Kiragadjuk az általunk szerkesztett

\*) Annak megállapításánál a közmunkák tanácsa következő indokolása szerepelt:

A központi vásárcsarnok ugyan feltételezi a szélesebb utat, de minthogy, ha ott szélesebb út tervezetnék, a központi vásárcsarnok telke válnék elégtelenné — a célszerűséget mellőzve, a kényszerűség miatt, a keskenyebb útszélesség állapítatik meg. (!!!)

szabályozási tervjavaslatból az aktuális eskütéri hid és út részletét.

Minthogy a belváros, éjszakai irányban áthaladó útvonala — mint említettük, — nagyjában meg van, s annak végleges szabályozása és végrehajtása kedvező időnek fentartható, azért a keletről-nyugatra szülő áthaladó útiránynak kiképzésén és megállapításán van a sor.

Ez útirány és vele az eskütéri hid elhelyezése képezi a belváros szabályozási műveletében az első lépést. Ennek sikeres végrehajtásával csakhamar oly átalakulás állandó be az összes viszonyokban, hogy előreláthatólag magasabb szempontból s tágasb látkörrel fog a további szabályozásra az áttérés történni.

Mellékelt vázolataink szerkesztésénél szemmel tartottuk, hogy a meglévő és megtartható állapotok lehetőleg kiméltessenek, hanem úgy, hogy szabályzatunk azért méltó legyen székes fővárosunk növekedő arányainak, hogy az célszerű és megfelelő legyen a jelenben és a jövő szabályozásának útját ne állja.

Vezetett bennünket továbbá még az, hogy e részleges városzabályozás ne akadályozza, avagy halasztassa az eskütéri híd létesítését. Hanem, hogy lehetséges legyen e szabályozást a híd felépítése ideje alatt végrehajtani, — tehát legfölbbe 2—3 év alatt; és végre annak pénzügyi oldalát is vettük úgy számba, hogy a költség lehetőleg kevés legyen, hanem okvetlen arányban álljon az elérendő céllal.

Mindkét vázlat, mint egymást kiegészítő egy terv tekintendő. Azért:

I. „Ideiglenes állapottal“ jeltöltük meg azt a vázlatot, mely csak a Hatvani-utca és a híd között új főutat — képben mint töltést tünteti fel; hol parkozás közben a kellő feljáratok a híd és útpályára — ideiglenesen alkothatók anélkül, hogy emiatt a későbbi teljes átalakítás és szabályozás akadályozva volna s anélkül, hogy a régi városházát, plébániát előzetesen máshova kellene helyezni.

II. „Végrehajtott szabályozás“ alatt közöljük, az előbbi által előkészített alapon, azt a befejező szabályozási műveletet, mely szerint az új plébánia templom felépítésével, az új városháznak elhelyezésével az egész terület a mai városháztér és kalap-utca között rendezve és a főváros úthálózatába szervesen beillesztve jelenne meg.

A nyitandó új főútvonal iránya megválasztásánál, a híd tengelyéből kell vala kiindulnunk. És pedig, minthogy annak a Duna sodrára merőlegesen kell vezetni, nincs a hídfőnél a törési pont, a Hatvani-utcának evvel szöveget képező irányával, hanem a Barátok-teréig van eltolva, mert ott a tér magas volta, a Kígyó utcába történő elágazás, így e miatt a tágasbb tér kiképezése a törést e helyen indokoltta tesz. Az útvonal így a szabályozandó terület közepén halad át, miért is a szükségelt feltöltésre itt elegendő tér van, hogy 2·8—3·0<sup>0</sup>/<sub>100</sub> emelkedéssel a 14 m magasságba helyezendő hídfő elérhető legyen, — a város többi része a hídfeljárhatás miatt feltöltésnek kitéve nincsen.

Részletes számítás szerint az I-ső vázlatban feltüntetett előzetes művelet költsége 1·2 millióba kerül. Míg a II-ik vázlatban bemutatott végleges szabályozásnál, ha a városház részére fenntartott telkek becsértéke számításba vétetik, a költségek a telkek eladásából folyó jövedelem által teljesen fedeztetnének.

Szeretnők természetesen a városházát e helyen teljesen s ily alakban látni, mert nem hisszük, hogy akárhol másutt lehessen azt célszerűbben, megfelelőbben át-helyezni.\*)

A belső tér, arkád soraival, 60 m szélességgel és 160 m hosszúságával méltó dísz képezne a főváros számára; annak hatalmas diadalkapuja, a felette kimagasló városház tornyával pedig jellegzetes és jellemző képet alkotna ép úgy a város belterülete felé, mint a Duna sorra nézve.

Tervezetünk egyéb részleteiről a vázlatok elég felvilágosítást nyújtandnak a szakértőnek.

Ismételjük, az új útvonal létesítése, az eskütéri híd kapcsolatával belvárosunk szabályozásához csak az első, bekezdő lépést képezi, melyet követni az úthálózatnak teljes regenerációja. Székes fővárosunk csak ez után nyerendi majd méltó középpontját, centrumát; az abban felpezdülő élet, forgalmi és üzleti fellendülés, visszaható erejével, a főváros egyéb kerületeit is magával emelendi, különösen pedig a főváros jobbparti városának haladását idézi elő.

\*) Hát a Károly-kaszárnya helyén?

Szerk.



## SZINHÁZI ÉPÍTKEZÉSEINK.

Irta: Dr. VÁLI BÉLA.

Nem hiába, hogy gabonaraktárakban és szolgabírók patronátusa alatt élte át bölcskorát a magyar színészet, de a gabonaraktárszerű építményektől és szolgabírói patronátustól maig sem tudott megszabadulni.

A szolgabírói patronátus ellen e helyen csak annyiban kívánok megemlékezni, amennyiben az szoros összeköttetésben áll azon ténynyel, hogy a magyarországi színházak 95 százaléka nem helyes terv szerint épített színházépület, de több-kevesebb izléstelenséggel összetákolt célszerűtlen és alaktalan építmény, mely legjobban volna használható gabonaraktárnak, föltéve, ha nem tenné azt tűzveszélyessé a hozzábiggyesztett sok bérhelyiség, koresma, kávéház és sok magánlakás legtöbbszörre.

Az izléstelenség aesthetikáját megírhatnánk a magyarországi színházak részletes megtekintése alapján minden tulás nélkül, sőt egyszersmind példákkal és rajzokkal dúsan illusztrálva megírhatnánk azt is, hogy minő ne legyen a színház, ha célszerűen akarjuk azt építeni.

1813-ban nyílt meg az első állandó s eredetileg magyar színelőadások művelésére alapított kolozsvári színház, melynek disztelensége, izléstelensége, s naivtervezése ritkítja párját. Ez épület a gabonasensálok szívét hozhatja csak lelkesedésbe, de minden mást hihetetlenül csúf kinézésével elriaszt.

Igaz, ugyan, hogy e színházat 80 évvel ezelőtt emelték, azonban e színház építőivel két közös hibát látunk a később építkezőkkel, nevezetesen egyfelől azon tényt, hogy igen sokan később és újabban szintén

ily izléstelen épületet emeltek, s hogy ép úgy, mint a kolozsvári építkezők újabban sem a csinra s megfelelő célszerűségre, tehát izlésességre és a színház látogatók, kicsiny voltára s ebből kifolyólag a színház jövedelméből eltartható szintársulat létszámára az építetők nem gondolnak. A főtörekvés leginkább arra irányul, hogy a város remélhető növekedése után is elég terjedelmes legyen még 100 év múltán is.

Igenis óriási méretű színházak építése a mi színház építető szolgabíróink feltűnő betegsége, mi által kettős kárt okoznak. Nevezetesen túl nagy fűtési, világítási, fenntartási és létszámbeli költséget okoznak a színigazgatóknak, kiknek elvégre is be kell népesítenie az óriási szinpadot, másrészt ezekkel szemben lehetlenné teszik még népesebb városainkban is egy második, esetleg harmadik apróbb színház létesítését.

Teljes 25 évvel a kolozsvári színház után, azaz 1837-ben nyitattott meg Pesten az első magyar színház a pestmegyei szolgabírák izlése szerint építve. Ez is maig van használatban akár csak a kolozsvári.

Európában alig találunk művészileg oly magas fokon álló két-három szintársulatot, melynek annyi kitűnő tagja volna mint a minő Paulai Ede vezetése alatt ezen színházépületben működik, de nem találunk ily csufondárosan berendezett, ily izléstelenül összetoldozott, ily ócska: színháznak használt hombárt sem a kontinensen. Ez az épület egy tűzveszélyes roppant fél-szer volna, ha a művészet élő ereje nem tenné nemzeti szentélylyé.

## HAUSZMANN ALAJOS ÉS A „NEW-YORK.“

(—n—) Nem csekély érdeklődéssel olvastam én, — és bizonyára minden szakember, — az „Építészeti Szemle“ utolsó számaiban a „New-York“-pályázat körül történeteket és mondhatom, hogy a leleplezések nagyon mulatságosak volnának, ha a dolog nem lenne oly komoly és ha nem volna oly megszégyenítő, hogy ilyesmi minálunk még mai nap is lehetséges. Mindenesetre becses lapja való-

ságos érdemet szerzett, az Augias istálló-  
nak ezen kiméletlen kitisztítása által és alapos a remény, hogy bizonyos urak, a szakközönség egyhangú véleménye által sújtva, máskor bírálói kötelességüket lelkiismeretesebben fogják teljesíteni, -- ha ugyan még akadnak olyanok, kik ez urak bírálatát igénybe fogják venni.

Ha még egyáltalában bizonyításra szorúlna, hogy mennyire igazságos az említett

cikkekben kimondott megsemmisítő ítélet, úgy azt legjobban bizonyította — HAUSZMANN ALAJOS tanár úr, még pedig nem szavakkal, — melyeket el lehet magyarázni — hanem tettekkel, melyeket többé nem lehet megváltoztatni.

Ugyanis a „M. Mérnök és Építész Egylet“ építészeti és építési szakosztályai elhatározták, hogy a „New-York“ pályatervet nyilvánosan kiállítják és hogy a pályázókat felkérjük, hogy erre a kiállításra pályaterveiket rendelkezésre bocsássák. Hozatott pedig ez a határozat oly időben, midőn még a pályázat eredményét nem lehetett tudni. Ez a határozat egyhangúlag hozatott, az ülésen jelen volt HAUSZMANN úr, pedig beszédjében kijelentette, hogy az indítványt nemcsak pártolja és elfogadja, hanem a maga részéről már ez alkalomból is kijelenti, hogy pályatervét szívesen rendelkezésre bocsátja. Hasonló nyilatkozatokat tettek az ülésen jelen volt többi pályázók is.

Miután a pályázat eredménye ki lett hirdetve, a szakosztályok elnöke levélileg felszólította az összes pályázókat, hogy terveiket a kiállítás céljaira bocsássák a nevezett egylet rendelkezésére. E felszólításnak az összes pályázók meg is feleltek, egynek kivételével, és ez az egy nem volt más, mint HAUSZMANN, az első díj nyertese, kinek tervei még „Amerikából nem érkeztek vissza.“

Hasztalan volt minden hivatalos és magán jellegű felszólítás, — a tervek a nyilvános ülésen tett ígéret dacára nem lettek kiállítva, sőt midőn HAUSZMANN tanár urat megkérték, hogy legalább engedje meg, hogy az egylet az ő terveit, melyek a többi tervekkel együtt, valódi nagyságban le lettek fényképezve, legalább fényképben szerezzék meg és állíthassa ki, — ezt az engedélyt is megtagadta oly indokolással, hogy ha a többiek eredeti terveket állítanak ki, ő pedig csak fényképeket, — az ő műve fogja a rövidebbet húzni a szakértők szemében.

Miután azonban szakember előtt teljesen mindegy, akár rajzzal, akár fényképpel van dolga, különösen az alaprajzokra nézve, mert a szakember nem a rajzot nézi, hanem a megoldást itéli meg, — ezzel

HAUSZMANN tanár úr maga állította ki magának a legnagyobb szegénységi bizonyítványt és világosan elismerte, hogy maga sem tartja tervét olyannak, mely a szakközönség ítéletét kiállaná, és a többi tervekkel — még az „első díj“ varázshatásának az oltalma alatt sem, — versenyezhetne.

És midőn azután a kiállítás az első díjjal jutalmazott pályaterv nélkül mégis létrejött és a szakosztályok, úgy mint más hasonló esetekben elhatározták, hogy előadót választanak, ki a terveket szakszerűleg ismertesse — távol minden gyakorlati szándéktól: ez a, valóban ártatlan határozat már elegendő volt arra, hogy bizonyos urakat teljesen kihozzon sodruk-ból. A „New-York“ igazgatósága, — a mely különben irtózik minden legkisebb zajtól, — kijelentette, hogy ha az a határozat foganatosítva lesz, azonnal visszavonja a kiállításnak átengedett és tulajdonát képező, II. és III. díjjal jutalmazott pályaműveket, és ez által az egész kiállítást lehetetlenné teszi; azonkívül bizonyos urak mindenféle nyílt és titkos fenyegetéssel és pressióval elérték azt, hogy a szakosztályok, — kiknek esze águkban sem volt, a „New-York“ belső dolgaiba avatkozni, — minden további fejtegetés kikerülése végett, szándékukról egyszerűen lemondtak és az előző ülésen egyhangúlag hozott határozatokat megváltoztatták.

Mindez világosan bizonyítja, hogy bizonyos urak jól tudják, hogy van okuk a nyilvánosságnak minden formáját gondosan kikerülni és hogy eljárásuk a szakszerű megvilágítást és a szakközönség ítéletét el nem bírja.

Egy szép mozzanatot azonban mégis találunk a dologban, — ez az a helyes önmegítélés, melyet HAUSZMANN tanár úr koszorús pályatervét méltó sorsára elítélte, t. i. a papirkosárra és az első díjjal jutalmazott terv helyett egészen mást, újat készített, (lásd e lapok 2. számában közölt pályanyertes és végleges homlokzatokat) melyről ugyan nem állítjuk, hogy jó, — de feltűnően hasonlít, egy más — megbukott pályatervhez. (Természetesen, agyon- és félredolgozott kiadásban.)



## A LEMBERGI ÉPÍTÉSZETI KIÁLLÍTÁS.

(—*dia.*) Sok esetben igen érdekes az e hóban megnyílt lemergi kiállítás, mely a monarchia tulsó felének építészeti haladását, építészetének jelenlegi állását élénken és tanulságosan tünteti fel. Természetesen első sorban és főleg Galicia van legjobban képviselve a kiállításon; melléje sorakozik azután a többi Ausztria, élén Bécsesél, melynek számos és kitűnő építészete vett részt műveivel a versenyben. — Igen szerencsés gondolatnak tartjuk lengyel szomszédaink részéről eme kiállítást, mivel igen csekély, mondhatjuk elenyésző anyagi áldozat árán módot és alkalmat nyújtanak nagy közönségüket közelebb hozni az építészet rejtett laboratóriumához és megkedveltetni az építészetet velök.

Mert, hiába, az tagadhatatlan tény, hogy egyetlenegy művészet sem annyira „terra incognita“ a publikum számára, mint az építészet. És ennek a hátrányait maga az építőművészet sínyli meg.

Ne kutassuk most eme jelenségnek számos okait — legyen elég reámutatnunk, hogy a dolog tényleg így áll.

Csak legyen szabad konstatálnunk, hogy ezen segíteni módunkban áll, még pedig a többi közt azon a módon is, melyet lengyel szomszédaink is követnek és a melyet alkalmunk volt látni.

A kiállítás a lemergi polytechnikum szép nagy épületében és kertjében tartatik Négy főcsoportra oszlik:

1. Az építkezési anyagok és nyestertermények csoportja. Itt láttuk gr. Eszterházy tatai uradalmának gyönyörű tégláit, melyek minden tekintetben kiállják a versenyt a többi kiállított téglákkal. Itt vannak csoportosítva a különböző kő-, cement-, téglafajok; fa és vasanyagok; cserepek, zindelyek, palák stb.

2. Az épületek berendezésének és felszerelésének csoportja. Ebben foglalnak helyet az asztalos, lakatos, bádogos, üveges stb. munkák.

Igen tetszetek e csoportozatban a dekoratív és interieur festők kiállítása, nemkülönben KOMICSEK égetett faipari termékei, melyekkel igen olcsón, szép és tetszetős dekoratív hatás érhető el.

3. E csoportot a tervek képezik s művészeti szempontból ez a legfontosabb.

Maguk a lengyel építészek is igen szép számmal vettek részt a kiállításon és mondhatjuk, hogy igen csinos munkákkal. Különösen munkáiknak szemrevalóságát, tetszetőségét kell kiemelnünk; igen szép aquarelleket láthatunk tőlük.

De igen nagy számban jelentek meg a bécsi építészek is műveikkel és sok, igen kitűnő tervezetük foglal helyet a nagy sorozatban.

Ki kell emelnünk F. OHMANN-nak egynehány tervét, kinek gyönyörű tollrajzait, azt hisszük, alig van építész a ki nem ismerné.

Érdekesekek az Albrecht főherceg uradalmain emelt munkás és hivatalnoki házak tervezetei, melyeket PROKOP főhercegi építész készített.

Igen szépek JÁN SCHULZ-tól a román királyszinaiai kastélyának összes tervei, nemkülönben TALOWSKI TEODOR originális művei, ki újbólfeleleveníteni igyekszik a régi krakói nyers téglastylust, természetesen modernizálva. Számos ilyenmű tervezete kivitelre is került, mint azt a sok fényképészeti felvétel bizonyítja. Még egész hosszú sorozata az építészeknek áillította ki műveit, melyek többé-kevésbbé jók és megütik a mértéket.

4-ik csoportot alkotják az egyes építészeti főiskolák és ipariskolák kiállítása, úgy szintén az újabban megjelent építészeti irodalom termékei, természetesen főleg azok, melyekben maguk az ausztriai és lengyel építészek tették le kutatásaik és munkásságuk extractumát. Sajnáltuk, hogy ROMSTORFER A. C.-től csak kéziratban láttunk egy művet, mely rendkívül érdekes és új eredeti felvételeket tartalmaz. Címe: Kirchenbauten in Rumänien und Russland.

Mindent összefoglalva, csak dicsérettel emlékezhetünk meg a lemergi kiállításról, mely kezdeményező példájával tán fog tudni odahatni, hogy több ilyenmű kiállítás létesüljön a monarchiában és ily módon az építészetnek tétessék szolgálat.

Sajnálatunknak adhatunk kifejezést, midőn megemlítjük, hogy szakfériaink közül senki sem részesítette figyelmébe eme kiállítást, sem úgy, hogy részt vettek volna benne mint kiállítók, sem pedig úgy, hogy tanulmányukra érdemesítették volna.

## EGY ÉRDEKES KÖNYV.

HANS SCHLIEPMANN, *Betrachtungen über Baukunst. Zum Verständniss moderner Architekturfragen.* Berlin, 1891. A. Seydel, 8-ad. 110 oldal.

Ujabb időben mind sűrűbben hangzik a panasz, hogy a nagy közönségnek nincs érve és érdeklődése az építészet iránt. Sokan épenséggel igazságtalan részrehajlással vádolják a közönséget, hogy egy részt nagy lelkesedéssel ünnepli például a festészet alkotásait, az alatt az építészetet, kivált pedig az építő művészeket alig érdemesíti figyelmére. Magától értetik, hogy ugyanez a sorsuk a művészet mindamaz ágainak, melyek az épület berendezéséhez tartozó használati tárgyakat állítják elő és a melyeknek jelentékeny része eljárásánál fogva lényegileg szerkezeti, tehát építészeti jellegű művészet.

Szerző is e panasz álláspontján áll. „Mert — így szól — a művészetszerű intézmények és a művészetről hallható so-csevegés dacára, s dacára annak, hogy oly szenvedélyesen építenek, a nép az építészet iránt érdeklődik legkevésbé, az építészetből ért meg legkevésbé.” A könyvében összefoglalt tíz cikket szerző azért írta, hogy a fölpanaszolt értelmetlenséget eloszlassa, hogy lehetőleg áthidalja azt a nagy űrt, mely számosak nézete szerint az építőművészettől a közönséget elválasztja.

A művészet átalán véve a művészek, az ujságírók és a nagyképűek művészete nem népies és a népies művészetet nem pótolhatja. Mikor az egyházban összefolyt a nép szívének vére és a nagy székesegyházak épültek, midőn a nép Ráfáel előtt térdre borult és Dürer metszeteit mohón fölfalta, akkor volt népies művészet. A mai művészet a művelteké, azt nem érti a nép. Bármily nehéznek látszanék, mégis az első föladat a népet megtanítani, hogy érezni tudjon. E tanításnak otthon a lakásban kell történni és természetes eszköze a szó

igazi értelmében vett művészi ipar. Tehát első sorban az ipart kell művészivé tenni. De erre nem képes az a szellem, mely az elmúlt idők művészetének röge-hez van tapadva. »Nagyot, újat, hatalmasat csak akkor fog alkotni a művészet, ha előbb romba dül mindaz, a mi túlélte magát.«

Lényegileg a gyakorlati ösztönből indult ki és azon alapúl a mai nagymérvű művészeti tevékenység. Végelemzésben a korcsák a legfőbb alkotásai a mai művészetnek, a közönség azonban, mely bennük tolong, váltig kérdi: „Micsoda művészetű ez?”

Rövidre fogva, ez a tartalma a két első cikknek, melyben szerző jelzi radikális álláspontját. A mi a népnek szolgál, az sem népies, mert a multnak túlélte hagyományyaiból élőködik és a nép tájékozatlanul áll vele szemben. Az előadásnak mind a két cikkben sajátos zamatot kölcsönöznek a csípős, sokszor keserű megjegyzések, melyek más és más szempontból, de mindig találó világot vetnek a mai művészeti viszonyokra. Mindegyik megjegyzés pillanatnyi fényképe a művészeti állapotoknak.

A subjectiv hang egyszerre megváltozik, s szerző a következő három fejezetben tárgyilagosan fejtegeti az építőművészeti alkotás lényegét, az építőművészet modern föladatait, a modern szellemű épületeket.

Majd ismét „Vajjon micsoda stíl ez?” című cikkben keserű gúnnyal ostromozza a közönség tájékozatlanságát, a minek nem a közönség az oka, hanem azok, kik a művészetet gyakorolják.

A hetedik fejezet igen szépen jellemzi a rokokoművészetet az életviszonyokon kezdve, melyekben keletkezett, annak természetét egészen és minden lényeges sajátosságát jól összefoglalja. A cikk rövidege dacára kimerítő és mintegy alapjául szolgál a kö-



vetkező cikknek, melyben a legújabb irányt, a rokoko művészetéhez való menekülést, mint a szellem és tehetség nélküli vergődés bizonyítékát, kíméletlen gúnynyal és keserűséggel ostromozza.

A két utolsó fejezet visszatér oda, a hol szerző nézete szerint az ízlés, a művészet iránti érzék fejlődésének kezdődni kell. Az egyiknek tárgya a kis ház, a másiké a szoba.

Valamennyi cikk oly tartalmas, az eszmék gazdagsága valamennyit oly érdekessé teszi, hogy egymásután akár mind egész terjedelmében közölhetnők. De különösen megnyerő a könyv két utolsó fejezete.

De vajjon eléri-e a könyv a kitűzött célt? Vajjon a megjelölt eszközök az igaziak-e?

Ez már más kérdés.

A könyv érdekes és tanulságos olvasmányt nyújt. Egyik és másik állítása nem föltétlenül meggyőző ugyan, például, midőn a második cikkben a nagy vállalatokból eredt gazdagsággal hozza kapcsolatba a gyakorlati ösztönt, mely a mai művészet alapja és úgy a gazdagságot, mint a gyakorlati ösztönt kárhóztatja.

Az ilyen állítások, melyek fölött lehet vitatkozni, nem vonnak le a könyv érdekességéből, mely abból áll, hogy eszmenete, okoskodása, érvei és hangja egy-

aránt hűen tükrözik a mai építészetnek tépelődő, nyugtalanul vergődő, majd elkapatott, majd elcsüggedt és meghasonlott, biztos irányt nem találó művészeti szellemét.

Vajjon miként gondolkoztak az ó-kor művelt népei, például különösen a görögök saját építészetükről? Mit éreztek épületeik hatása alatt? Egyáltalán a nagy közönség avatott szemekkel nézte-e az építőművészet alkotásait? Vajjon ismerték-e a görögök az egyiptomi és elő-ázsiai építészeti? És ha ismerték, a mi valószínű, vajjon mit tartottak saját építészetük nemzeti voltáról szemben ama korábbi népek építészetének szerkezeti elemeivel és díszítményeivel? Vajjon nem kérdezte-e a közönség ott is: „Micsoda stíl ez?”

A görög és római irodalomban e kérdésekre nem találunk feleletet.

És ha a román, a csúcsíves és a renaissancera vonatkozólag vetjük föl e kérdéseket, szintén nem tudunk felelni.

Csak egy valószínű, sőt bizonyos, hogy a művészet ama korszakaiban, még a renaissance művészet korszakában sem írtak ilyen könyveket. És az e fajta irodalmi termékek közt a legjellemzőbbek egyike a SCHLIEPMANN könyve. Igazi momentofotográfia. (M. I.)

BATAI GÁBOR.

## PÁLYÁZATOK.

PÁLYÁZAT EGY ISKOLA TERVEINEK ELKÉSZÍTÉSÉRE. A Szlavóniában fekvő Djakovár község egy iskola építését határozván el, e célra 35.000 frtot szavazott meg. — Az építendő fiúiskola egy emeletes legyen 6 tanteremmel, 4 kisebb szobával, 3 szobás igazgatói lakással, konyhával és éléskamrával, iskola szolgáló lakással és a szükséges számú árnyékszékkel láttassék el. — A tervek és költségvetések elkészítésére a város tanácsa ezennel pályázatot hirdet és felhívja a pályázni szándékozó-

kat, hogy a pályaműveket f. é. december 1-ig Djakovárott a község előljáróságánál nyujtsák be, — a hol a közelebbi adatok is megtudhatók. — Első díj 200 frt, második 100 frt.

PÁLYÁZAT EGY ISKOLA TERVEINEK ELKÉSZÍTÉSÉRE. Mauthausen nagyközség egy iskola építését határozván el 50.000 frt költséggel, alkalmas tervek elkészítésére ezennel pályázatot ír ki. A tervek három pályadíj van kitűzve 100 frt, 60 frt és

40 frt. Az iskola 8 tanteremmel, egy értekezleti szobával, egy tanszertermel, egy tornacsarnokkal, igazgatói lakással, mellékhelyiségekkel és előkerttel látandó

el. A pályatervek f. é. október 1-ig Mauthausen község előljáróságához nyújthatók be. A pályadíjazott tervek a község tulajdonába mennek át.

## VEGYESEK.

MÜBARÁT PÜSPÖK TEUTSCH DÁNIEL erdélyi evangélikus püspök, mint lapunknak írják, azt a követésre méltó rendszert honosítja meg egyházmegyéjében, hogy a lelkészek, tanítók minden előforduló régiségről legalább rövid, leírást, jelentést szolgáltatnak be. Ha csak lehetséges, a leleteket is beküldik. Ugyan ő az erdélyi szász templomok műemléki szépségeit és nevezetességeit gondos rajzokban és fényképfelvételekben gyűjti és sok már pusztulásnak indult építészeti emléket ment meg így az irodalom számára. Bár követnék többi főpapjaink is ezt a példát mert nekik sokkal inkább áll módjukban és sokkal inkább van alkalmuk ily módon a műtörténelemnek szolgálatokat tenni, mint bárki másnak. És ha az ily módon rendszeresen történnék, rövid idő alatt igen nagy és felette becses anyaghalmoz állana műtörténezeink rendelkezésére. Ez is egy lépéssel tovább fogna fejleszteni műtörténelmünket, mely tényleg még csak csecsemő korát éli.

A FŐVÁROSI KÉPZŐMŰVÉSZETI BIZOTTSÁG GERLÓCZY KÁROLY első alpolgármester elnöklete alatt elhatározta, hogy az Erzsébet-sétányon felállítandó szökőkút tervére pályázatot hirdet. Ez építmény s a szobrok vagy szoborcsoportok stíljét és díszítését a tervezőre bízzák, de kikötik, hogy a környezettel összhangban legyen. A felépítmény vagy szobrok anyaga lehet kő, ércöntvény vagy trébelt mű. A költségek az 50.000 frtot nem haladhatják túl. A bemutatott tervekre és mintákra 600 és 300 frtos díjat tűznek ki. A pályaművek benyújtásának határidejét a tanács hozzájárulása után következő három hónapban fogják meghatározni. — Az új városháza közgyűlési termében, az elnöki emelvény mögött levő ablakfülkére készítenendő műhímezésű függöny tervrajzaira szintén pályázatot fognak hirdetni, 150 frt pályadíjjal. — KIRÁLYI PÁL mellszobrának és arcképének elkészítését a közgyűlés elhatározta, ennél fogva a bizottság a mellszobor mintázatának elkészítésére több

szobrászt szólít föl; az arcképet pedig a mester-iskolában festeti meg. — WESSELÉNYI MIKLÓS báró emlékéért a bizottság akként óhajtja megörökíteni, hogy valamely alkalmas helyen, pl. a Dunaparton, a régi árvizi jelenetet ábrázoló domborművet állíttat föl, olyan alakban, mint amilyen az akadémia Széchenyi-emléktáblája. Ennek elkészítésére 1000 forintos és 500 forintos díjak mellett pályázatot hirdet. A tábla bronzból készülne, 10—12.000 forint költséggel. — A bizottság ezután kiment a kerepesi temetőben levő Deák-mauzoleumhoz, hogy ennek és a ravatalnak feliratai tekintetében intézkedjék. A helyszínén kitűnt, hogy a már megállapított hosszú feliratokat a mauzoleum külsején s a ravatalon, részint a kövek természeténél fogva, részint pedig arhitektúrai és esztetikai szempontokból, alkalmazni nem lehet. A bizottság azt a javaslatot teszi, hogy csak a mauzoleum bejárata fölött legyen ez a felirat: „DEÁK FERENCNEK“, ércbetükből. A DEÁK FERENC érdemeit megörökítő törvénycikk szövege, VÖRÖSMARTY MIHÁLYNAK DEÁKHOZ intézett költeménye és a DEÁK beszédeiből vett szemelvények pedig a mauzoleum belsejében, az ajtó jobb és baloldalán alkalmaztassanak. A javaslat szerint a ravatalra felirat nem tétetnék, hanem csak a lépcsőfokokra, amelyeken az nyugszik, még pedig a felső lépcsőfokra: „A h a z a b ö l c s e“, az alsóra: „1803—1876.“

A VILÁG LEGMAGASABB ÉPÜLETE lesz a chicagói Old Fellows templom. Magának a templomnak 20 emelet magas főteste fölött, még egy 14 emelet magas torony fog emelkedni. Ezen épület nagyságáról fogalmat nyújthat az, ha tudjuk, hogy a torony legfelső emeletére négy lépcső és tizennyolc elevator visz fel. A torony tetje 556 lábnyira lesz a földszín felett.

A MŰVÉSZETTÖRTÉNETI OKTATÁS KÉRDÉSÉT a művészeti akadémiákon részletesebben megbeszéli LÜTZOW KÁROLY a Kunstchronik folyó évi június hó 2-iki számában. Ideje volt, hogy a művészek



körében újabban lábra kapott kézművesi fölfogással szemben, a szélesebb körű műveltségre is figyelmeztessen valaki. Ez oknál fogva a cikk, melyre egy különös eset szolgált alkalmul, általános érdekel bir, s egész terjedelmében ráillik a mi viszonyainkra is, azért közöljük azt szó szerint.

A cikknek címe: Egy furcsa hír D ü s s e l d o r f b ó l.

„Német lapokban azt a hírt olvassuk, hogy dr. BULTHAUPT HENRIKET, Brema városi levéltárnokot, ismert költőt és dramaturgust, a porosz kormány meghívta a düsseldorfi művészeti akadémiára az irodalom és az esztetika tanárául. Ámbár a meghívott nem fogadta el a meghívást, ez nem változtat az elvi kérdésen. Mert tovább is megvan a szándék a düsseldorfi akadémiáról számúzni a művészet történetét. Arról van szó, hogy a művészet és irodalomtörténet tanszékét, mely hetenkint két művészettörténeti és egy irodalmi előadással járt, a düsseldorfi akadémián megszüntetik és a művészettörténeti előadásokat esztetikai előadásokkal pótolják.“

„Az ügynek személyi oldalát mellőzzük. Egyéb külön helyi szempontokról sem akarunk beszélni. A szóban forgó érdek általános természetű. Az a kérdés, hogy milyen hely illeti meg a művészetek történetét a leendő művészek képzésében. Nézetünk az, hogy a művészettörténeti oktatást nem szabad veszélyeztetni, különben nagy kárt okozunk maguknak a művészeknek és jövőjüknek.“

„Tudva van, hogy a modern művészet-történet a tudományos felső iskolákon e század folyamán kivívta magának az önálló szaktudomány díszességét, nagy tehetséű férfiak, kik egyaránt kitűnnek úgy is mint kutatók és tanítók, foglalják el a keresett tanszékeket; nem csak azok, kik szakszerűen foglalkoznak a művészetek történetével, hanem más fakultások hallgatói is szívesen látogatják a művészet-történeti előadásokat, mert jól belátják, hogy az itt szerzett ismeretek épen oly mellőzhetetlenek általános műveltségi tekintetben, mint a történeti és az irodalmi tanulmányok.“

„Állíthatja-e tehát valaki, hogy a művészetek történetének ismerete épen az ifjú művészekre nézve lenne fölösleges? Énnél képtelenebb állítást nehéz gondolni. A művészetek története, mint általános történelmi tudomány az akadémiákon, a

művészet főiskoláin fejlődött ki. Első képviselői FÉLIBIEN, MONIER és mások a párisi akadémiákon működtek. És miként ezeknek idejében, XIV. LAJOS alatt, úgy mai nap is a művészet történet kiváló képviselőit alkalmazták a külföld és a belső minden nagyobb művészeti iskoláján.“

„Magától érthető, hogy az akadémiák művészettörténeti előadásai nem követhetik az archéologus vagy a specialista művészet történész módszerét. Itt az a feladat, hogy a hallgatók általános áttekintést nyerjenek, megismerjék a művészet főbb korszakait és a korszakot alkotó jelenségeket. A tanfolyam csakis néhány heti órából állhat és az előadónak nagy súlyt kell fektetni a szemléltetésre. Hozzá járulhat rövid bevezetés, filozofiájába és elméletébe. Ez nem árthat a leendő művészeknek, sőt ellenkezőleg talán még elősegíti leküzdeni azt a beláthatatlan zavart, melybe a sok irányba törekvő mai művészet keveredett. SCHNAASE és MÜLLER OTTFRIED KÁROLY, mindenik a maga nemében klasszikus mintáját nyújtják annak, hogy körülbelül milyen legyen a rövidre fogott esztetikai bevezetés. De művészettörténet nélkül csupán esztetikát nyújtani a leendő művészeknek, annyit tesz, mint a lovat a farkával befogni és merőben ellene van a mai idők szellemi irányának, mely minden tudományban, az esztetikában is az elvont elméletek helyett a súlyt a dolgok történeti ismertetésére fekteti és a történeti módszernek köszönjük a legszebb vívmányokat.“

„A művésznövendékek jelentékeny része érettségi bizonyítvány nélkül lép az akadémiába. Szinte örülnünk kell, ha a kezdő művészek legalább négy alsó osztályt elvégeztek. Annál szükségesebb tehát, hogy az általános és humánus műveltség e hézagait a művészeti akadémián pótoljuk. Erre legalkalmasabbak a jól megválogatott történeti előadások, melyek a műveltség történetén kívül felölelik a művészet és az irodalom történetét.“

„A fölhozott okok mellett meg kell gondolnunk azt is, hogy az akadémiák számos növendéke idővel nem az önálló művészeti pályára lép, hanem tanító lesz belőle. Ezekre nézve a művészetek történetének tanulmányozása különösen azért nem mellőzhető, mert általa általános és szakbeli műveltségük némileg megközelíti ama tanerők műveltségének színvonalát, a kik a rajztanár kartársai. Gondoljunk ama száraz praktikusok korábbi nemzedékére,

s meg fogjuk érteni, hogy milyeu fontossággal bírnak a történeti tanulmányok.“

„Fölötte sajnálatos volna, ha a szóban forgó ügy eldöntésénél kicsinyes okok, a művészek és tudósok közötti nyárspolgári versengés kerülne felszínre. Az idők elég komolyak arra, hogy az eféle évelődés véget érjen! Mindnyájan, kiknek hivatásuk a nemzet szellemi javait őrizni és erőnk szerint fejleszteni, sorakozzunk a fenyegető ellenség, a nyersség és barbárság ellen. Ifjúságunkat és első sorban az ifjú művészeket ne fosszuk meg a legnagyobb kincstől, melyet a tiszta kedély az életbe magával visz, a lelkesedéstől az emlékek és e múlt idők nagy alkotásai fölött!“

(M. I.)

Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGÉNEK f. évi május hó 31-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával, a bécsi cs. és kir. képzőművészeti akadémián üreseedésben levő évi 420 frtos szobrászati magyar ösztöndíj állomást, az 1891—92-ik iskolai év tartalmára, JANKOVICH GYULA szobrász-növendéknek adományozni.

CHICAGOBÓL. A nemzeti és helyi ünnepély-bizottság az eredetileg 1892. október hó 12-ére tervezett, de újabban október 21-re halasztott felavatási ünnepély alkalmából rendezendő történelmi körmenetre következő képleteket rendelte meg: 1. Kőkorszak: Barlanglakók és toltékek; 2. Bronzkorszak: Aztékek és barlanglakók; 3. Őskor: Amerikai indiánusok; 4. Columbus Ferdinand és Izabella udvaránál, Columbus elutazása Palvoból. 6. Amerika felfedezése. 7. Columbus bemutatja Ferdinand és Izabella udvara előtt az újvilág benszültötteit és terményeit. 8. Angol nemesek és Jamestown gyarmat. 9. Hudson Henrik; a Hudson folyó felfedezése; németalföldi gyarmat Uj-Amsterdamban; 10. A zarándokok kikötése. 11. A puritán élet jellemzése. 12. Ferdinand de Soto; a Mississippi felfedezése. 13. Pater Marquette; La Salle lovag és az Északnyugot. 14. Washington és tábornokai. 15. A függetlenségi nyilatkozat megpecsételése. 16. A gyarmatok testvérísülése; az Unió 13 őszállama; a nagy köztársaság testvérísége; a testületek fogadtatása. 17. A birodalom nyugotra veszi irányát. 18. A feltalálás génusza; a gőz alkalmazása. 19. Villamosság és elektrotechnikai készülékek. 20. Háboru, bátorság, áldozatkészség, a háború borzalmi halál, pusztulás. 21. Béke, békesség, biztonság, jólét, boldogság. 22. Földművelés. 23. Tudomány, művészet és irodalom.

24. Általános szabadság; jogegyenlőség; törvény és igazság; a szabadság világosságot áraszt a föld lakóira.

A kiállítással kapcsolatban tartandó kongressusok közül a mérnöki és művészeti augusztusban tartatik meg.

A szépművészetek osztályában, mely mindössze csak 170.000 □ lábnyi területet foglal el, következő országok kértek helyet, még pedig: Franciaország 88,000, Németország 20,000, Anglia 20,000, Canada 6000, Dánia 3000, Japán 3000, Belgium 10,000, Németalföld 8000, Ausztria 25,000, Olaszország 35,000, Svédország 8000, Mexico 1500 és az Egyesült-Államok 25,000 □ lábat. Miután a kért terület 252,000 □ lábat tesz és csak 170,000 áll rendelkezésre, az egyes osztályok által kért terület arányosan leszállítatik.

Röviden adjuk az alábbiakban kis leírását a kiállítási épületeknek.

A Jackson park alakja hatalmas nagy téglányhoz hasonlítható, melynek déli vége kiterjeszkedik, az északi kikerekedik. Keleti oldalát a Michigan-tó mossa, nyugaton pedig Stoney-Island Avenue vonul az 56-ik utcától a 67-ikig. A Michigan-tóból valami 40 acre-t bekerítettek a yachtok számára és itt van a kikötő is. A déli részen van a gépház, Peapody és Stearn építők műve Bostonból. Két tornyával olyan, mintha templom lenne. Nagysága 850 × 500 láb és a fűtőházzal együtt kerék egy millió dollárba került. Remeke az építésnek és csakis az adminisztráció épületét tartják szebbnek. — A gépcsarnok mellett vannak a mezőgazdasági és erdészeti épületek. Amaz klasszikus renaissance stílusú, területe 500 × 800 láb; Mc. KIM, MEADE és WITHE newyorki építők műve. Emez pedig csak 200 × 500 lábnyi tért foglal el s száz meg száz természetes fából álló gerendák az egész épület körül verandát alkotnak.

A délnyugati részen negyven vágányú vasútnak lesz megállapodó helye az igazgatósági palota előtt. Ez a nem nagy terjedelmű, de igen magas kupolás palota a legszebb, de különösen berendezése lesz pompás, bemutatván a világnak egy olyan épületet, melyben 5—600 hivatalt a legnagyobb könnyűséggel fel lehet keresni. Teremtője HUNT M. RICHARD, a newyorki műépítő-egyesület elnöke. Francia renaissance stílusú, bár az első nagy emelete dóriai, hatalmas ballusztrádokkal körülvéve. Ez igazán gyönyörű palota előtt



vannak a villamosság, bányászat és szállítás épületei. Mindenesetre az első fogja lekötni a fin de siècle embereinek figyelmét. A  $345 \times 700$  láb térségből EDISONNAK adták a legnagyobb részt, de a nagy föltaláló még ennél is többet akar. Az épület igen szép, a négy sarkán tornyok vannak, melyek forgatható lámpákkal lesznek megrakva. A bányászati épület 350—700 láb, de kisebbnek látszik, mint az elektromos palota, mivel egészen négyszögletű és nem oly magas. Ó-olasz renaissance stílusú és chicagói építő terve, BEMAN S. S.-é. A közlekedési eszközök épülete igen hosszú, 900 láb és román stílusú. Ez épület magában fogja foglalni a szállításhoz szükséges minden eszközt és járműveket, legyen az babakocsi vagy léghajó.

Keletre ez épületektől a Michigan-tó partján van az ipar- és művészet hatalmas csarnoka, a legnagyobb fedett tér a világon. 789—1688 láb = 31 acre, korinthusi stílusú, hosszában egy ötven láb széles Avenue vezet, melynek neve Columbia Ave. Ettől keletre, lagunák mellett lesz a kormány palotája (350—420 láb), mely igen hasonló a Washingtonban levő kormányépületekhez. Ebben lesz minden, posta, pénzverő; itt helyezik el a híres Smithsonian természetrajzi gyűjteményt s a háborúból való emlékeket. Érdekes lesz az Egyesült-Államoknak gipszből öntött, 400 négyszögláb nagyságú térképe, mely fölött erkélyen járhat az ember egyik államból a másikba. Átalában minden épület bőven el van látva széles galériákkal. A kormánypalotából hídon a halászat pavillonjába jut az ember. Ez szép, magas csarnok két kisebb, sokszögű épülettel. Ez épületek egyikében lesz az aquárium, a másikban pedig a horgászatot mutatják be. A lagunán levő hídakon vagy gondolán érkezünk a nők kiállítási épületébe, melynek tervét MISS SOPHIA G. HAYDEN készítette, megnyervén a kitűzött 1000 dollár díjat is. Ez épület két végén

függő kertek lesznek. Ettől délre van a kertészeti kiállítás kristálypalotája, 113 láb magas üveg-dommal, a pálmák és bambuszok számára; 300.000 dollárba került.

Most már csak a terület másik végének megépülése van hátra. Ez olyan rengeteg térség, hogy nemcsak a negyvennégy egyesült állam kiállítási épületei és az összes európai, ázsiai, afrikai, ausztráliai és a szigetállamok pavillonjai férnek ide, de itt lesz még közepén a képtár is, 320—600 láb térségen. Második kristálypalota és tűz nem árthat neki. — Hogy az idegenek mily épületeket fognak állítani, ezt még nem tudni. Az Egyesült-Államok között természetesen ki fog tűnni Illinois, aztán New-York, Pensylvánia, Jowa és Kalifornia. A kormánypalotával szemben lesz a hajózási kiállítás, benn a Michigan tavában. Egész délen pedig a ló- és marhakiállítás.

Az 1889-iki párisi világkiállítás területe 173 acre volt, a tető alatt levő térség egy millió négyszögláb s a garancia 3,600.000 dollár. Az 1893-iki világtárlat területe 1037 acre, a tető alatt levő térség öt millió négyszögláb s a garancia 31,500.000 dollár. E számok fogalmat adnak arról, hogy az, a mit Amerika jövő évben produkálni fog, felül halad mindent, a mi eddig volt.

A NÜRNBERGI DÜRER-ALBERT-EGYESÜLET a legrégebb művészeti egyesületek egyike, ez év október 13-dikán üli meg főnállásának századik évét. Ez alkalomból az egyesület ünnepi kiadványt fog közrebo-csátani.

A SCIARRA HERCEGI CSALÁD római képtárának legkiválóbb darabjait titokban Párisba szállította a célból, hogy azokat ott eladja. A római bíróság a képeknek zár alá vételét kérte a párisi bíróságtól. Ez utóbbi a Sciarra család javára döntött, mely utóbbi tehát Párisban akadálytalanul értékesítheti az oda szállított festményeket.

# GANZ és TÁRSA.

## Hengerszékek

kéregöntésű hengerekkel és  
teljes  
malomberendezések

Gépek

papir-, farost-

és

cellulose-gyártáshoz.

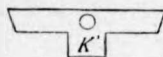


Fig. 4.

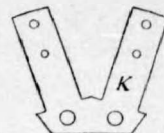


Fig. 3.

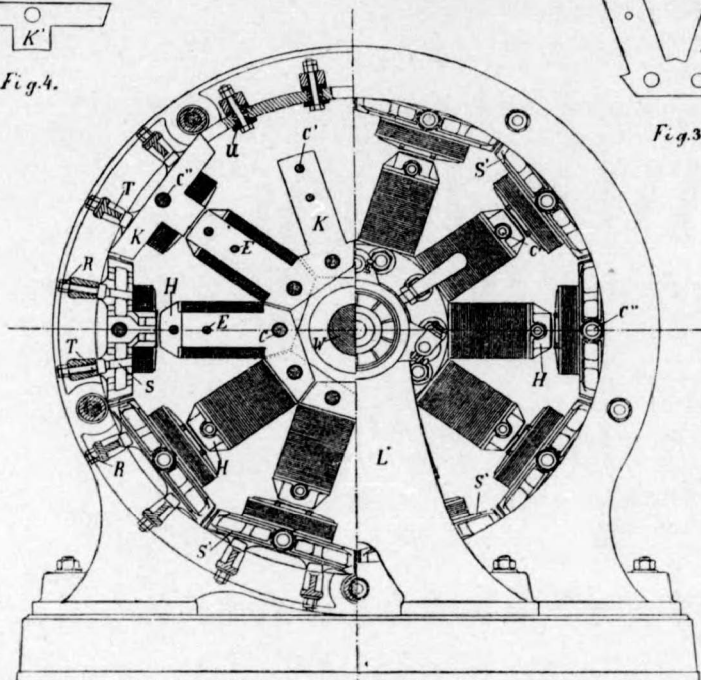


Fig. 1.

## Gépek és készülékek

szén, ércz és nemes-érczek kifejtéséhez.

**Kéregöntésű és aczélkerekek** bányakocsikhoz, valamint teljes **csillék, kerék-párok** Halmai szab. szerint, **bánya- és szállító-kocsikhoz**. Elvállalnak azon-kivül **egész telepek berendezését**, melynek jó kiviteleért és munkaképességeért felelősséget vállalnak.

**Kéregöntésű és aczélkéregöntésű keresztvezések, zuzópofák, kéreg-öntésű hengerek és hengergyűrök** aprítógépekhez.

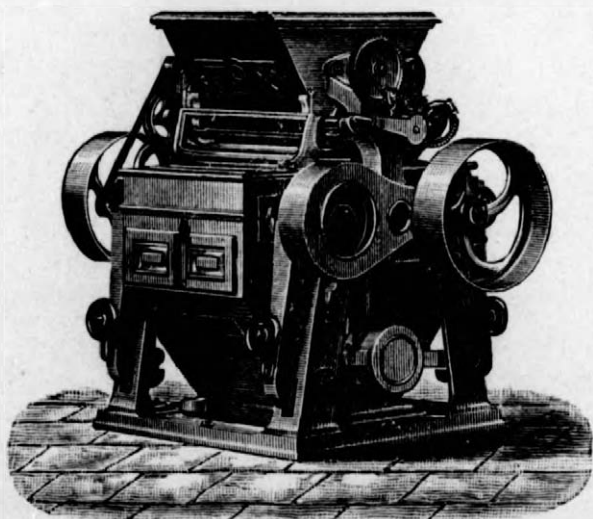
Villamos világiási és erőátviteli telepek.

Központi állomások. •

Mozgósítható villamos világiási telepek vasutak számára.

**Villamos bányavasutak, villamos szállító-készülékek, villamos akna-, furó- és kőszénfejtő-gépek**; továbbá mindenféle **gépek** és **egyéb készülékek** a bánya kiaknázásához villamos hajtással. **Turbinák** a helybeli vízi viszonyokhoz képest. **Vasutak**, mindenféle **vasuti kocsik**. **Légszieszmótorok** álló vagy fekvő egy vagy két hengerrel.

— **Aczél-öntvények.** —





# SEEFEHLNER J. L.

CS. ÉS KIR. UDVARI  
PAPÍR-, RAJZ-  
ÉS  
FESTŐSZER-  
KERESKEDÉSE  
BUDAPESTEN,  
IV., VÁCZI-UTCA 9. SZ.

Ingyen és bérmentve kívánatra mindenkinek szívesen átküldetk bármelyike a következő árjegyzékemnek:

- B. Rajz- és vízfestészeti szerek. Építészeti, építő- és műszaki kellékek. Minták vízfestéshez (Aquarell).
- D. Olajfestékek és olajfestő-szerek. Minták olajfestéshez
- F. Farsangi és báli czikkek
- H. Szabadalmazott (Phönix sokszorosító-lapok utasítása és árjegyzéke Rendes Anilin-eljárás. Sokszorosító tekerespapír.
- K. „Diaphanie” az üvegfestés uánzata. Árjegyzék és utasítás.
- L. Dilettáns munkák (Email, bronz és fafestés.)

● Levélbeli megrendelések utánvét mellett a szokott pontosság és szilárdsággal eszközöltetnek. ●

## MAYER FERENCZ



redőny-gyára

BUDAPESTEN,

Hatvani-utca 15.

Elvállal

minden e szakmába  
vágó munkát.

Hosszszelvények, keresztzelvények, helyszínrajzok, átéreszek, hidak, magaséptmény, homlokzatrészek, gépek és alkatrészei, költségvetések stb.

## sokszorosítása

autographia, lithographia, photolithographia utján a legjutányosabban

## Károlyi György

kömetsző- és műszaki-rajzok sokszorosító intézetében

BUDAPEST,

V. ker., Rudolf-rakpart 7. szám.

Felvételi iroda a papirkereskedésben:

V. ker., Dorottya-utoza 10. szám

## ADLER ÉS WEISZ

épület-üvegesek, tábla- és tükörüveg-raktár,

Telefon sz. 54—39.

BUDAPEST, Erzsébet-körút 37.

Telefon sz. 54—39.

Elvállalnak ugy helyben mint vidéken minden az üvegezési szakmába vágó munkákat, nemkülönben üvegfestészetet, üvegedzést, és ólom munkát. Kizárólagosan az eddig ugy **fehérség**, mint **tisztaság**, valamint **minőségben utól nem ért** »Starck«-féle gyártmány kerül feldolgozásra.

— Kiváló gond fordittatik a pontos és lelkiismeretes munkára. —

Az 1885. évi országos kiállitáson kitünő munkáért és jó izlésért a nagy kiállitási éremmel kitüntette.

## GAVORA JÓZSEF

egyházi ruhák, szerek, társulati és templomi zászlók müintézete

BUDAPESTEN, VÁCZI-UTCA 17. SZÁM.

Ajánlja dusan felszerelt

egyházak és kápolnák

berendezéséhez szükséges tárgyait, a legjutányosabb áron, a lehető legszebb kivitelben, úgy a római kath. mint a keleti ritus szerint.

Nevezetesen:

miseruhák, Ornatusok, reverendák, czimádák,

egyházi és társulati lobogók,

szent szobrok,

csillárok, képek, Monstranciák,

stációképek, oltárok,

úrkoporsókat stb. stb.

Pontifikáló eszközök, Infulák.



## EHRlich MIKLÓS

csász. és kir. udvari mázoló

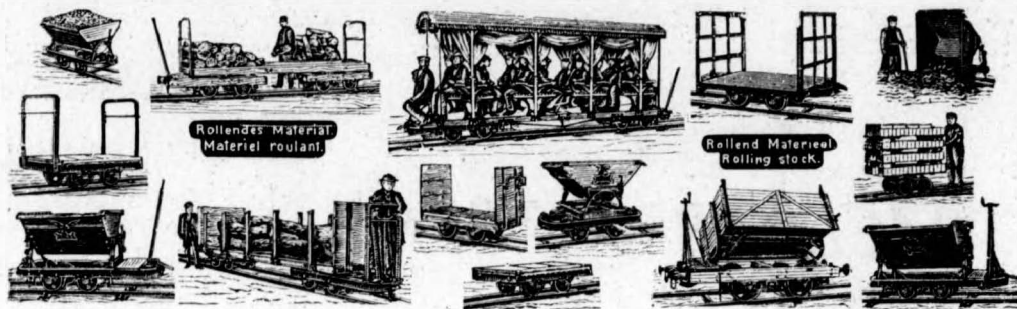
— BUDAPEST, VII. ker., Almásy-tér 2. szám. —

# Roessemann és Kühnemann

Budapest, kültelki-váczi-ut 1529.

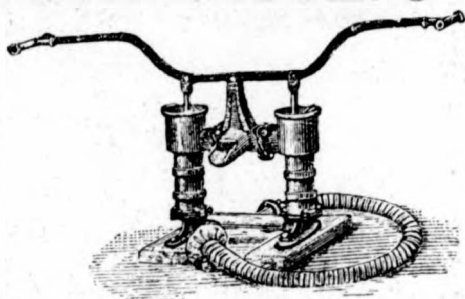
**Keskenyvágányu vasutak gyára (Koppel Arthur rendszere.)**

Ló- és mozdonyüzemre, mező- és erdőgazdasági, ipar- és földmunkálati czélokra, töltéseknel vagy csatornáknál a földmunkálatok ily vasutak alkalmazása által leggyorsabban és legolcsóbban eszközölhetnek. Eddig Ausztria-Magyarországban több mint 300 kilométernyi ily vasutakat szállítottunk. Képes jegyzékek és költségvetések ingyen szolgáltatnak.



## Tűzoltószeresek.

Teljes tűzoltói felszerelések, szab szerkezetű tűzi fecskendők, községek, tűzoltóságok és gyárak részére, építészivattyúk legközelebbi minőségben jótállás mellett jutányos árban kaphatók



**TARNÓCZY** tűzoltószer- és gépgyár részvénytársaságnál  
Gyár: Külső váczi-ut 1527. Budapest.

Tekintetes építész és építőmester urak becses tudomására hozzuk, hogy évtized óta fennálló agyagáru és cserépkályha gyárunk kizárólagos képviselőt Budapest részére **Rózsa Mihály** ur építkezési anyagok képviselői irodájának adtuk át. (Erzsébet-körut 29. sz.). Kályháink, melyből fent nevezett idő alatt, csak Budapest újabb építkezéséhez több mint 5000 darabot szállítottunk, mint anyag, mint munka, szépség tekintetében, úgy annak kitűnő újabb jellegű füst cirkulárisi módusa főleg elsőrendű építész bizonyítványa értelmében legjobbnak találtatott.

Szíves jóindulatukat fenti urnak továbbra is kérve, számos megrendeléseket számítva tisztelettel

**Szliács-Halászi agyag- és kályhagyár.**

Mintaraktár és iroda:

BUDAPEST, Erzsébet-körut 19. szám.

## STEINER ÁRMIN és FERENCZ

épületbádogosok

BUDAPEST, VI. ker., ó-utca 12. sz.

Készít préselt és öntött

**ÉPÜLET-DISZITMÉNYEKET**

(tetszés szerinti rajzok után)

horganyból, vörös rézből, vasból és sárga rézből.

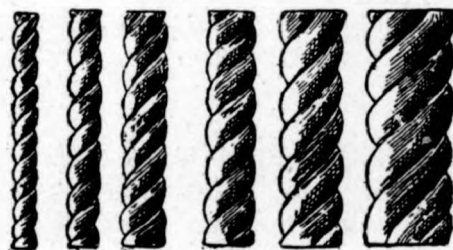
Elvállal

mindennemű ércnyomó-munkálatokat.

Kapható mindennemű ércáru nagyban.

Képes árjegyzékek ingyen és bérmentve.

Telefon 762. **Köteleket** Sürgöny-cím: Kötélgyár, Budapest.



a legjobb minőségű kenderből u. m. felvonó, géphajtó és hajók számsra, továbbá istrángot, kender fónatokat, valamint mindennemű zsi-

nórokat jutányos árban szállítanak.

**Bleier és Weisz, kötélgyárosok**

BUDAPEST, Károly-körut 1. (a Kerepesi-ut sarkánál).

# SZABADALMAT

új találmányokra kieszközöl és értékesít mezőgazdasági-, ipari- és háztartási gépeket legújabb szerkezettel és legkedvezőbb fizetési feltételek mellett, ajánl

**BERGL SÁNDOR szabadalmi és mérnöki irodája**

Budapest, VI. Andrásy-ut 30. szám.

Szerkeszti és kiadja a

**MAGYAR SZABADALMI KÖZLÖNY** találmányokat ismerető képes szaklapot.

Közlí az összes engedélyezett, meghosszabbított és átruházott (eladott) szabadalmakat, szabadalom-bejelentéseket és a magyar iparost és mezőgazdát érdeklő iparszaki újdonságokat.

Előfizetési ár: egész évre 8 forint, félévre 4 forint, negyedévre 2 forint.

Ezen iroda a nagym. kereskedelemügyi magyar királyi miniszter által elismerve a hivatalos szabadalmi katalógus kiadásával lett megbízva, melyet e lap előfizetői ingyen kapnak meg.



# SANDROSCHITZ T. UTÓDA

DOBAI JÁNOS

CSERÉP- és PALATETŐZÉSI VÁLLALATA BUDAPESTEN,

Alapítattott 1860.

VI., Vörösmarty-utca 59. (saját házban).

Alapítattott 1860.

Alapítattott



1843. évben.

## SZELNÁR JÓZSEF

csász. és kir. udvari szállító

VIRÁGCSARNOKA

Budapest, IV., koronaherceg-utca 16.

Kereskedelmi kertészete VII., István-ut 5. sz.

Illusztrált árjegyzék, nemkülönbön költségvet. különféle kertimunkák és berend. kívánatra azonnal küldetnek.

## Fischer és Heidelberg

BUDAPEST

kátránytermékek vegyészeti gyára.

Ajánlja gyártmányait:

Kőfedéllemez

tűz- és vízmentes.

Elszigetelő lemez

alapfalak elszigetelésére.

Carbolineum

legjobb dióbarna fátelítő szer

Asphalt.

A gyár elvállal kőfedéllemezrel és facementtel való teljes fedéseket több évi jótállás mellett, valamint nedves falak szárítását is.

Gyár: IX. külső soroksári-ut 9606/08.

Városi iroda: V. Arany János u. 25.

Árjegyzékek ingyen és bérmentve küldetnek.

## CSILLAGHEGYI KÖBÁNYA

és

## Lábatlani Czementgyár

részvénytársaság,

ANDRÁSSY-UT 6. SZ.



Ajánlja kitünő minőségű, a karszti márvánnyal teljesen egyenlő építő- és nyerskőanyagát, kőfaragók és épület vállalkozóknak tetszés szerinti mértékben durván megdolgozva u. m. lépcsők, lem. zek, tömbkövek stb. ép úgy murva és zuzoti követ. — Kívánatra rajz szerint is szállítunk szakszerűen kidolgozott követ. — Figyelmeztetünk egyszersmind román és portland cement terményeinkre, melyek a legmagasabb követelményeknek megfelelnek.

Az igazgatóság.

Képviselő: POLLAK MIKSA,

BUDAPEST, Kálmán-utca 21.

## Fleischmann Antal

mérnök és vállalkozó

≡ dunakotrás vállalata ≡

a következő építési anyagokat ajánlja a tisztelt közönség figyelmébe:

1. Közönséges dunakavicsot betonirozáshoz s kövezéshez,
2. rostált kavicsot,
3. finom földmentes dunahomokot,
4. durva
6. kerti kavicsot
6. Coulet (asphalt-járda készítéséhez)

Megrendelési iroda: Budapest, Nádor-utca 32.

## CROSS CHARLES E. LEVIS UTÓDAI

cégtulajdonos: POHL FERENCZ GYULA.

Központi fűtési és szellőztetési berendezések legrégibb üzlete.

VI, Gyár-utca 64, BUDAPEST, VI, Gyár-utca 64.

Elvállal kivitelre minden rendszerű központi fűtéseket ugymint: melegviz és forróvizfűtéseket, gőzfűtéseket felhasznált gőzzel és friss gőzzel, alantnyomású gőzfűtéseket, szellőztetési és légkeringési fűtéseket, valamint mindennemű kombinált fűtési rendszereket, lakházak, nyaralók, üvegházak, nyilvános épületek stb. részére:

Elvállal továbbá szárítási berendezéseket minden szárítandó anyag részére:

Továbbá légszusz és vízvezetéki berendezéseket, fürdő és closetberendezéseket.

Szállít teljes gőzkonyha, mosókonyha, fürdőintézeti szivattyú, vízvezetési és csatornázás berendezéseket valamint melegviz előállítási készülékeket nagy munkaképességgel, jótállás és a legolcsóbb árak mellett.

Tervezetek és költségvetések mielőbb elkészítetnek úgy mint minden kívánatos felvilágosítással készséggel szolgálunk. Kivitt be endezésekről szóló elsörendü referenciákat es bizonyítványokat kívánatra megküldünk.

Gyár és műszaki iroda: VI. Gyár-utca 64.